

IZVEŠTAJ ANKETE O ZAŠTITI Uzbunjivača

DECEMBRA 2020

IZVEŠTAJ ANKETE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

DECEMBRA 2020

Layout and design: **envinion**

Stavovi i nalazi predstavljeni u Izveštaju su isključivo stavovi autora, i ne predstavljaju stavove Ministarstva Vanjskih Poslova Nizozemske ili Ambasade Nizozemske na Kosovu.

PREGLED SADRŽAJA

1. IZVRŠNI SAŽETAK	7
1.1. Glavni nalazi iz intervjua sa zaposlenima iz privatnog sektora i državnim službenicima.....	8
1.2. Ključni nalazi iz detaljnih razgovora sa službenicima za uzbunjivanje.....	10
2. UVOD.....	11
3. METODOLOGIJA.....	12
3.1. Dizajn i veličina uzorkovanja	12
3.2. Finalizacija upitnika	13
3.3. Zapošljavanje i obuka anketnog tima	13
3.4. Terenski rad i provera kvaliteta	13
3.5. Prečišćavanje podataka, izrada tabela i analiza	14
4. REZULTATI	15
4.1. Rezultati ankete sa predstavnicima centralne vlasti, lokalnih vlasti i preduzeća.....	15
4.1.1. Opšte informacije o mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes.....	15
4.1.2. Uzbunjivanje - mehanizam za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes	17
4.1.3. Stepen informisanosti o Zakonu o zaštiti uzbunjivača	18
4.1.4. Stepen informisanosti o uzbunjivanju po mestima rada	22
4.1.5. Organizovane obuke o uzbunjivanju	24
4.1.6. Prijavljivanje slučajeva za uzbunjivanje.....	25
4.2. Rezultati detaljnih razgovora.....	35
4.2.1. Upravljanje i funkcionisanje procesa uzbunjivanja u kosovskim institucijama	35
4.2.2. Sistemski pristup koji institucije koriste za postupanje u procesu uzbunjivanja	38
4.2.3. Izazovi sa kojima se suočavaju zaposleni kad vrše uzbunjivanje.....	40
4.2.4. Pretpostavljena upoznatost sa mehanizmom uzbunjivanja i uloge u tom procesu	40
4.2.5. Saradnja institucija sa Kosovskom agencijom za borbu protiv korupcije (KABK)	42
4.2.6. Glavni izazovi i potrebe službenika za uzbunjivanja dok postupaju u predmetima uzbunjivanja u svojoj instituciji.....	43
5. ZAKLJUČCI	44
PREPORUKE	46
ANEKS.....	47

PREGLED SLIKA

Slika 1. Upoznatost sa mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes u svom radnom okruženju	17
Slika 2. Opšti stepen poverenja u mehanizme za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes	17
Slika 3. Upoznatost sa uzbunjivanjem kao mehanizmom za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes u svom radnom okruženju	18
Slika 4. Izvori informacija o uzbunjivanju	19
Slika 5. Upoznatost sa Zakonom o zaštiti uzbunjivača	20
Slika 6. Stepen poznavanja Zakona o zaštiti uzbunjivača	20
Slika 7. Stepen upoznatosti sa pravima koje zakon garantuje potencijalnim uzbunjivačima i zaštitom koju im pruža.....	21
Slika 8. Upoznatost o nadležnim nacionalnim telima za prihvatanje i postupanje u predmetima uzbunjivanja u javnom i privatnom sektoru na Kosovu	22
Slika 9. Stepen upoznatosti njihovih kolega sa mehanizmom uzbunjivanja.....	22
Slika 10. Dobijanje korisnih informacija o uzbunjivanju na sadašnjem mestu rada.....	23
Slika 11. Dobijanje pisanih instrukcija o proceduri za uzbunjivanje od poslodavca, prilikom zasnivanja radnog odnosa ili u toku poslednje godine dana svog zaposlenja.....	23
Slika 12. Objavljivanje i ažuriranje korisnih informacija na njihovom sadašnjem mestu rada.....	24
Slika 13. Organizovane obuke o uzbunjivanju, na njihovom sadašnjem mestu rada.....	25
Slika 14. Pohađanje obuka na temu uzbunjivanja.....	25
Slika 15. Izvori informacija o uzbunjivanju u kompanijama	26
Slika 16. Pouzdana mesta da se prijavi slučaj koji je za uzbunjivanje.....	27
Slika 17. Prisustvo lica odgovornog za slučajeve uzbunjivanja, u njihovom radnom okruženju	28
Slika 18. Svedoci neke pretnje ili štete nanete javnom interesu na sadašnjem mestu rada	28
Slika 19. Prijavljivanje pretnji ili štete	29
Slika 20. Kome ste to prijavili?	29
Slika 21. Kako ste to prijavili?.....	30
Slika 22. Zašto niste to prijavili?	30
Slika 23. Stepen poverenja kod prijavljivanja svake takve pretnje ili štete nanete javnom interesu licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja	31
Slika 24. Razlozi zbog kojih nemaju poverenje da podnesu prijavu odgovornom licu.....	32
Slika 25. Koja od sledeće dve izjave je bliža vašem mišljenju?.....	32
Slika 26. Stepen poverenja kod prijavljivanja menadžeru ili rukovodiocu neke takve pretnje ili štete nanete javnom interesu.....	33
Slika 27. Razlozi zbog kojih nemaju poverenja da prijave slučaj menadžeru tj. rukovodiocu.....	33
Slika 28. Stepen poverenja kod prijavljivanja nekih takvih pretnji ili štete nanete javnom interesu nadležnom nacionalnom telu.....	34
Slika 29. Razlozi zbog kojih nemaju poverenje da prijave slučaj nadležnom nacionalnom telu	35
Slika 30. Za koju od sledeće dve izjave smatrate da na najbolji način prikazuje situaciju na Kosovu u pogledu kvaliteta zakona koji uređuju uzbunjivanje?	35
Slika 31. Mogućnost zaposlenih da anonimno prijave štetne radnje.....	36
Slika 32. Dostupni kanali preko kojih zaposleni mogu da prijave štetne radnje.....	38
Slika 33. Sati dostupnosti kanala za uzbunjivanje za zaposlene	39

1. IZVRŠNI SAŽETAK

Kao bitni igrači u nacionalnim i globalnim naporima u borbi protiv korupcije, uzbunjivači rizikuju svoju karijeru a ponekad i ličnu bezbednost da bi, u kontekstu svog radnog mesta, razotkrili štetne radnje koje ugrožavaju ili štete javnim interesima. Otkrivanjem informacija o takvim nedelima, uzbunjivači širom sveta pomogli su da se spasu brojni životi i ogromne svote javnih sredstava. Ipak, neadekvatni zakoni o uzbunjivačima mogu da odvrate ljude od preduzimanja ovog koraka. Bez dovoljne zakonske zaštite i pouzdane adrese da prijave štetne radnje, zaposleni su izloženi otkazu, degradiranju ili uznemiravanju ako razotkriju korupciju i druga krivična dela.

Poslednjih godina, brojne članice EU preduzele su mere za jačanje prava uzbunjivača, s tim da je 7. oktobra 2019. godine Evropska unija i sama usvojila Direktivu o „zaštiti lica koja prijave kršenja propisa Unije“ (Direktiva o zaštiti uzbunjivača). Kosovo je takođe krajem 2018. godine usvojilo Zakon o zaštiti uzbunjivača, kojim je zamenjen stari Zakon o zaštiti doušnika.

Novi Zakon proširuje opseg zaštite uzbunjivača time što obuhvata i javni i privatni sektor. Zakon sadrži trostepeni pristup predviđen standardima Saveta Evrope i jasne procedure za zaštitu uzbunjivača. Sada uzbunjivači na Kosovu mogu legalno da primene interno i eksterno uzbunjivanje pred nadležnim nacionalnim organom (Agencijom za borbu protiv korupcije), s tim da je zakonska zaštita garantovana i u slučaju uzbunjivanja javnosti kao nove kategorije.

Nevezano od usvajanja novog zakona koji ispunjava međunarodne standarde, potrebno je još rada da bi se zakon u potpunosti sproveo i da bi služio javnom interesu. Zakon obavezuje javne institucije (sa više od 15 zaposlenih), kao i privatna pravna lica (sa više od 50 zaposlenih) da imenuju zvaničnika koji će biti odgovoran da postupa - prima, evidentira i sprovede istragu u predmetima uzbunjivanja. Podzakonske propise i procedure koji omogućavaju primenu Zakona tek treba da usvoji i sprovede u delo Ministarstvo pravde.

Budući da je Zakon o zaštiti uzbunjivača zamenio raniji Zakon o doušnicima, Kosovski demokratski institut ocenio je neophodnim da obavli iscrpno ispitivanje unutar javne uprave i privatnog sektora da bi shvatio opseg informacija koje su zaposleni saznali o postojanju novih mehanizama za prijavu uzbunjivanja i za zaštitu. To ispitivanje sadrži raznovrsne pristupe kao što su prikupljanje statističkih podataka putem anketiranja zaposlenih u javnom i privatnom sektoru, detaljni razgovori sa reprezentativnim uzorkom službenika zaduženih za uzbunjivanje, kancelarijsko istraživanje okolnosti i zakona, i razgovori sa zainteresovanim stranama.

Za potrebe Kosovskog demokratskog instituta, agencija UBO Consulting je u periodu od avgusta do oktobra 2020. godine napravila studiju na temu „Zakona o zaštiti uzbunjivača“. Cilj studije bio je da utvrdi činjenično stanje u vezi sa odredbama Zakona o zaštiti uzbunjivača u javnim i privatnim institucijama na Kosovu.

Ovaj izveštaj rezultat je ankete sa ukupno 1.110 intervjua sa državnim službenicima i zaposlenima iz privatnog sektora i 23 detaljna razgovora sa službenicima zaduženim za uzbunjivanje.

1.1 Glavni nalazi iz intervju sa zaposlenima iz privatnog sektora i državnim službenicima

● Na početku je **više od polovine ispitanika (51%)** izjavilo da im nisu poznati mehanizmi za prijavljivanje pretnji i štete nanete javnom interesu u njihovom radnom okruženju.

● Generalno, **većina ispitanika (58%)** izvestila je da ima znatno poverenje odnosno puno poverenje u te mehanizme. Svega je 8 procenata reklo da nema odnosno da nema nimalo poverenja.

● **Više od polovine ispitanika (54%)** nikad nije čulo za uzbunjivanje kao mehanizam za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes.

● Oko (47%) **reklo je da su čuli za mehanizam uzbunjivanja na TV**. Drugi su izvestili da su čuli za to od svog poslodavca (41%), kolega (36%) i sa portala vesti (30%). Zatim sledi četvrtina ispitanika (25%) koji su kao izvore naveli društvene medije, konkretno Fejsbuk, Instagram, Tviter itd. Kao izvori informacija o uzbunjivačima pomenuti su još i NVO (17%) i prijatelji (11%).

● Blizu **77 procenata** ispitanika izjavilo je da znaju za Zakon o zaštiti uzbunjivača.

● Prema ovim rezultatima, **41 procenat ispitanika bio je prilično / veoma dobro upoznat sa zakonom**, dok je više od polovine (54%) bilo malo / donekle upoznato sa time.

● Više od polovine njih (**65%**) bilo je prilično / donekle upoznato da im zakon propisuje prava i zaštitu. Zatim slede otprilike četvrtina ispitanika (23%) koji su izjavili da o tome znaju malo i oni koji o tome ne znaju nimalo (4%).

● Štaviše, **62 procenata ispitanika reklo je da im je poznato da Kosovo ima nacionalne organe nadležne** da prihvate i postupaju u slučajevima uzbunjivanja, kako u javnom tako i u privatnom sektoru.

● Samo je četrnaest procenata ispitanika verovalo da su njihove kolege prilično / vrlo upoznate sa mehanizmima uzbunjivanja.

● **Svega 23 procenata ispitanika kazalo je da su im na sadašnjem radnom mestu bile saopštene informacije o uzbunjivanju**, dok je više od polovine (69%) reklo da to nije bio slučaj kod njih.

● Sve u svemu, **43 procenata ispitanika reklo je da su od poslodavca dobili pisana uputstva o proceduri uzbunjivanja** prilikom prijema u radni odnos ili u toku poslednje godine dana svog zaposlenja.

● Štaviše, svega je 31 procenat ispitanika izjavio da se na njihovom tekućem mestu rada korisne informacije redovno objavljuju i ažuriraju i distribuiraju na odgovarajući način, na veb stranici poslodavca.

|||||

-
- **Većina anketiranih ispitanika (80%) rekla je da na sadašnjem mestu** rada nisu imali obuke o uzbunjivanju.
-
- Približno **16 procenata ispitanika reklo je da su bili obavešteni o uzbunjivanju na radnim sastancima osoblja i na druge načine**, na primer od službenika odgovornog za uzbunjivanje (12%) i preko prezentacija za osoblje (10%)
-
- Manji broj ispitanika izjavio je da su bili informisani na primer putem vodiča o mehanizmu za uzbunjivanje (6%), objavljivanja informacija na veb stranici (6%) i prilikom godišnje evaluacije rada osoblja (4%).
-
- Oko **polovine ispitanika (51%) reklo je da na mestu gde rade nema lica zaduženog za postupanje** u slučajevima uzbunjivanja.
-
- Dalje, rezultati pokazuju **da većina ispitanika (89%) nije uočila bilo kakve pretnje ili štetu nanetu javnom interesu na sadašnjem** mestu rada.
-
- Više od polovine ispitanika (53%) koji jesu uočili pretnje ili štetu po javni interes reklo je da su to prijavili.
-
- Upitani o razlozima zbog kojih su odlučili da ne vrše uzbunjivanje, malo više od polovine (52%) smatralo **je da njihovo reagovanje ne bi ništa promenilo**.
-
- Bilo je i onih koji su verovali da bi takva **odluka uticala na njihov radnopravni status** (27%) i **nazadovanje u karijeri** (29%). Manji broj ispitanika (21%) navelo **je strah od odmazde** kao jedan od razloga zbog kojeg nisu prijavili takav slučaj.
-
- Na osnovu rezultata, 78 procenata ispitanika veruje da kosovski zakon koji uređuje ukazivanje na takve slučajeve jasno pokazuje da mu je svrha da garantuje prava i zaštitu uzbunjivača na Kosovu.

|||||

1.2 Ključni nalazi iz detaljnih razgovora sa službenicima za uzbunjivanje

- 22 službenika za uzbunjivanje (96%) reklo je da **je zaposlenima u njihovim institucijama data prilika da anonimno otkriju svaku vrstu štetnih radnji.**

- Većina ispitanika rekla je da dobro poznaju Zakon o zaštiti uzbunjivača, dok je znatan broj ispitanika tvrdio da nisu bili svedoci slučaja uzbunjivanja u svojoj instituciji.

- Većina ispitanika izjavila je da su formalno obavestili svoje zaposlene o Zakonu o zaštiti uzbunjivača; na taj način, zaposleni su obavešteni da se odmazda prema onome ko prijavi štetne radnje smatra krivičnim delom i da je strogo zabranjena.

- Rečeno nam je da su uobičajeni kanali za uzbunjivanje dostupni zaposlenima bili namenska elektronska adresa (15) i lično prijavljivanje (15).

- Ova studija ustanovila je da **35 procenata institucija ima kanal koji je svih 24 sata na raspolaganju zaposlenima**, dok je potpuno isti udeo od 35 procenata učesnika izvestio da imaju kanal za uzbunjivanje koji je dostupan 7 sati.

- Uglavnom, ispitanici su naveli da zaposleni svoje prijave naslovljavaju na službenike odgovorne za uzbunjivanje koje obično na taj zadatak raspoređuju generalni sekretar Ministarstava unutrašnjih poslova ili Služba za nabavke.

- Ispitanici su kazali da se, posle prijavljivanja nekog slučaja, održava stalni kontakt sa uzbunjivačem a on se obaveštava o toku istrage i napretka u datom predmetu, uključujući početnu potvrdu o prihvatanju tog predmeta.

- Rečeno nam je da onaj službenik za uzbunjivanje koji je odgovoran da pribavi dokaze o uzbunjivanju nadgleda datum prihvatanja, ime i prezime uzbunjivača, kontakt podatke uzbunjivača, instituciju koja će da postupa po uzbunjivanju i sažete informacije o sadržini.

- Rezultati nagoveštavaju **da gotovo niko od ispitanika nije dobio nikakvu uzbunjivačku prijavu u tekućoj ili prethodnoj godini.**

- Strah od odmazde, sumnjičavost u smislu poverljivosti informacija i anonimnosti identiteta, strepnja zbog mogućeg gubitka posla i nepoverenje u pravilnu primenu Zakona o zaštiti uzbunjivača objašnjavaju nespremnost zaposlenih da prijave štetne radnje u svojim institucijama.

2. UVOD

Uzbunjivanje je moćan mehanizam za razotkrivanje štetnih radnji i prevara koji pomaže u borbi protiv korupcije na radnom mestu. Visok stepen percepcije o korupciji na Kosovu naveo je Vladu Kosova da dodeli prioritet svom radu na novom zakonu za zaštitu uzbunjivača u nameri da izgradi visoke pravne standarde za pružanje zaštite uzbunjivačima. Tako je decembra 2018. godine Skupština Republike Kosovo usvojila Zakon br. 06/L –085 o zaštiti uzbunjivača. Svrha ovog zakona bila je da omogući uzbunjivanje prekršaja u javnom i privatnom sektoru i zaštitu uzbunjivača. Ovaj Zakon propisuje pravila o uzbunjivanju, postupak kod uzbunjivanja, prava i zaštitu uzbunjivača i obaveze javnih institucija i privatnih pravnih lica u smislu ovog mehanizma. Kao što je propisano zakonom, javni poslodavac sa više od petnaest (15) zaposlenih i privatni poslodavac sa više od pedeset (50) zaposlenih obavezni su da imenuju odgovornog službenika da postupa u materiji uzbunjivanja unutar institucije.¹

S obzirom na važnost procene o primeni pomenutog zakona, avgusta 2020. godine Kosovski demokratski institut (KDI) angažovao je firmu UBO Consulting da izradi studiju o „Zakonu o zaštiti uzbunjivača“. U tom kontekstu, u prvoj fazi projekta „Osnaživanje uzbunjivača u borbi i prevenciji korupcije u javnim institucijama“ koji je podržala Ambasada Holandije na Kosovu, Kosovski demokratski institut (KDI) planirao je da sprovede kvalitativnu i kvantitativnu istraživačku studiju sa predstavnicima javne uprave i privatnog sektora (poslovne zajednice) o mehanizmima uzbunjivanja, procedurama kao i o pravnoj zaštiti i garantovanim pravima uzbunjivača na Kosovu.

Imajući u vidu pomenuta pitanja, KDI je angažovao UBO Consulting da obavi istraživačku studiju na temu „Zakona o zaštiti uzbunjivača“ da bi pravilno razumeo činjenično stanje u pogledu odredbi Zakona o zaštiti uzbunjivača u javnim i privatnim institucijama na Kosovu.

Na tom zadatku agencija UBO Consulting pomogla je KDI svojim tehničkim savetima u osmišljavanju, izradi i upravljanju studijom. Konkretno, glavna zaduženja agencije obuhvatala su:

- Pripremu istraživačkih alata
- Predlaganje metoda i procedure za prikupljanje podataka
- Obavljanje razgovora licem u lice (ankete)
- Obavljanje detaljnih razgovora
- Analizu podataka
- Izradu opšteg izveštaja

Ovaj dokument sačinjen je da predstavi rezultate dobijene od ukupnog uzorka od **1.133 ispitanika**. On takođe sadrži informacije o metodološkom pristupu, alatima i analizu podataka. Deo izveštaja su i zaključci izvedeni na osnovu rezultata ove studije.

¹ Službeni glasnik Republike Kosovo (2018). Preuzeto 11. decembra 2020. godine, sa: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/701773B8-903F-476F-9D1E-2F7CC2C86A84.pdf?fbclid=IwAR1Y2eWJckmlOxpt2xCPYBcJF7gy-8RmduOvxBmlnYZkFgCTCuKYgYv-iOw>

3.2 Finalizacija upitnika

Da bi prepoznao moguće probleme koji bi se mogli javiti u toku popune upitnika na terenu, UBO Consulting je sproveo pilot testiranje upitnika da bi ih potvrdio u pogledu sadržine i logike, sa 20 lica (10 predstavnika iz javnog sektora i 10 predstavnika iz privatnog sektora). Pilot test omogućio je i da se utvrdi valjanost (do kog stepena upitnik meri ono što bi trebalo da meri) i pouzdanost (opšta unutrašnja doslednost) upitnika. U ovoj fazi urađene su nužna prilagođavanja upitnika, uključujući: doradu ili preformulisane pitanja, dodavanje filtera na određena pitanja, itd. U fazi finalizacije upitnika urađena je konačna verzija anketnog upitnika na tri jezika. Sve izmene u pitanjima urađene su takođe na ta tri jezika, a to su: engleski, albanski i srpski.

3.3 Zapošljavanje i obuka anketnog tima

Tim je pažljivo odabran a prednost je data iskusnim istraživačima. Ekipe za rad na terenu sastojala se od 23 anketara, dva terenska nadzornika, jednog tehničkog kontrolora i jednog terenskog koordinatora. Terenski nadzornik omogućio je nadzor u svakom regionu u kojem je sprovedena anketa. Obuka je organizovana u centru za obučavanje agencije UBO Consulting i održana 18. septembra.

Svrha ove obuke bila je da se anketari osposobe da potpuno shvate anketna pitanja, da se upoznaju sa metodologijom uzorkovanja i intervjua, da budu uspešni anketari i budu u stanju da vode razgovor lako, tačno, dosledno i prirodno.

Obuci su prisustvovali i predstavnici KDI. Oni su anketarima predstavili detaljne informacije o studiji kao i Zakon o uzbunjivanju na Kosovu.

3.4 Terenski rad i provera kvaliteta

UBO Consulting obavio je terenski rad u anketi između 21. septembra i 30. novembra. Anketa je obavljena sa predstavnicima zaposlenih u privatnom sektoru (koji rade u preduzećima sa više od 50 zaposlenih) i državnim službenicima (koji rade u institucijama sa preko 15 zaposlenih).

Da bi se ostvario delotvoran nadzor i garancija kvaliteta, proveru kvaliteta obavili su terenski nadzornici koji su bili zaduženi da izvrše prvu kontrolu kvaliteta pregledavanjem svakog predatog upitnika i osoblje za unos podataka koje je bilo zaduženo da izvrši drugi nivo kontrole kvaliteta proveravanjem podataka u elektronskoj bazi podataka.

Standardna procedura UBO Consulting-a za garanciju kvaliteta je povratna provera 1/3 uzorka. Trideset procenata (30%) ispitanika ponovo je pozvano telefonom da verifikuju i potvrde podatke. Taj postupak je obezbedio autentičnost rezultata i očuvao korektnost istraživanja.

3.5 Prečišćavanje podataka, izrada tabela i analiza

Prečišćavanje podataka i analiza za kvantitativno ispitivanje obavljene su u SPSS a tabele su generisane saglasno planu analize koji je finalizovala ekipa za pisanje izveštaja. Naši iskusni stručnjaci za validaciju podataka postarali su se da podaci budu bez neželjenih kodova, grešaka, nedoslednosti, odnosno bez podataka koji bi nedostajali.

IZVEŠTAJ ANKETE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

|||||

Generisane su unakrsne tabele da prikažu povezanost između podataka zasnovanih na izvesnom broju varijabila (koji su relevantni za ciljeve ove studije). One su još korišćene da se utvrde obrasci, trendovi i verovatnoće u sirovim podacima.

|||||

4. REZULTATI

U narednim delovima predstavljani su rezultati dobijeni iz ukupno 1.110 intervju sa zaposlenima iz privatnog sektora (preduzeća) (391 razgovora), državnim službenicima (719) i rezultati dobijeni iz ukupno 23 detaljnih razgovora sa službenicima za uzbunjivanje.

4.1 Rezultati ankete sa predstavnicima centralne vlasti, lokalnih vlasti i preduzeća

Sledeći odeljak prikazuje rezultate intervju obavljenih sa 1.110 ispitanika u sklopu studije o „Zakonu o zaštiti uzbunjivača“ kojima su obuhvaćeni ispitanici iz privatnog sektora i državni službenici. Ovo istraživanje bavilo se raznim temama, uključujući opšte informacije koje su ispitanici posedovali o mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes i nivo informisanosti o Zakonu o zaštiti uzbunjivača. Ono je još procenilo spremnost ispitanika da prijavljuju slučajeve koji su za uzbunjivanje.

4.1.1 Opšte informacije o mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes

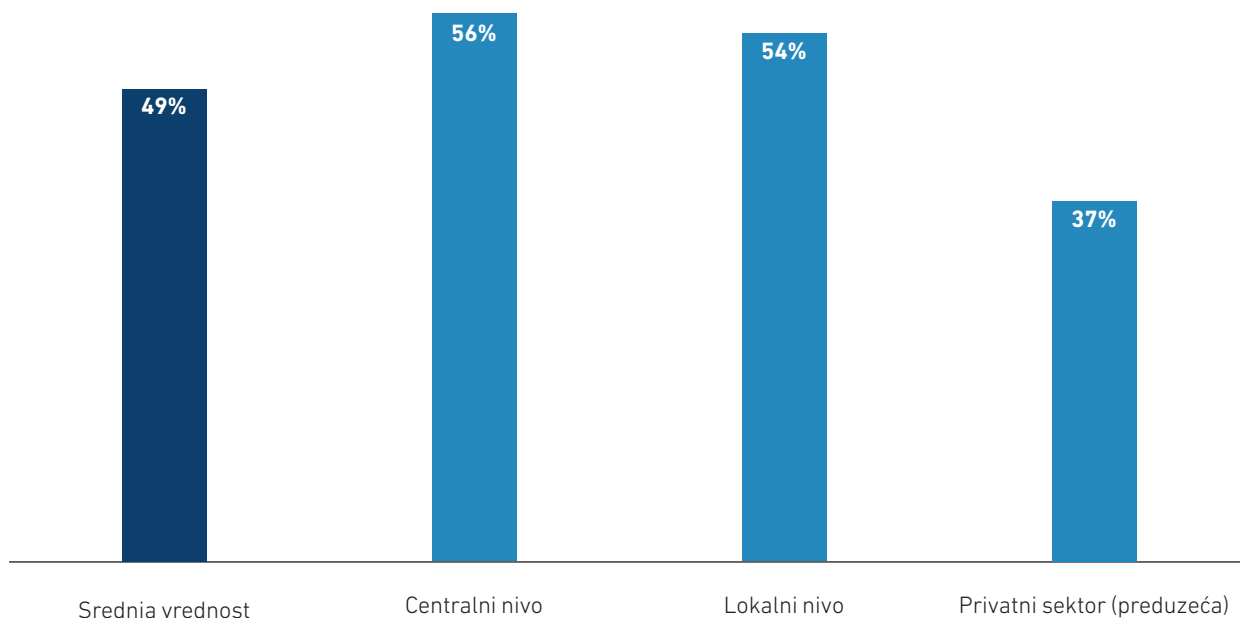
Za početak, bilo je važno da se proceni stepen informisanosti ispitanika o mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes na mestima na kojima rade. Prema tome, ovaj deo upitnika imao je za cilj da otkrije opšti nivo informacija koje su ispitanici posedovali o različitim mehanizmima.

Sledeći grafikon pokazuje rezultate stepena upoznatosti ispitanika sa mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes na mestima na kojima rade. Manje od polovine ispitanika (49%) izjavilo je da su im poznati ti mehanizmi.

Kad su rezultati razvrstani po ciljnim grupama kao što su centralna vlast, lokalna vlast i preduzeća, među njima nije bilo većih razlika. Kad je reč o ispitanicima sa centralnog nivoa, nešto malo više od polovine (56%) izjavilo je da su znali za te mehanizme. Zatim, kad se rezultati usredsrede samo na odgovore ispitanika sa lokalnog nivoa, vidi se da su veoma slični rezultatima sa centralnog nivoa. Sledeći grafikon pokazuje da je više od polovine ispitanika sa lokalnog nivoa (54%) bilo upoznato sa mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes u svom radnom okruženju.

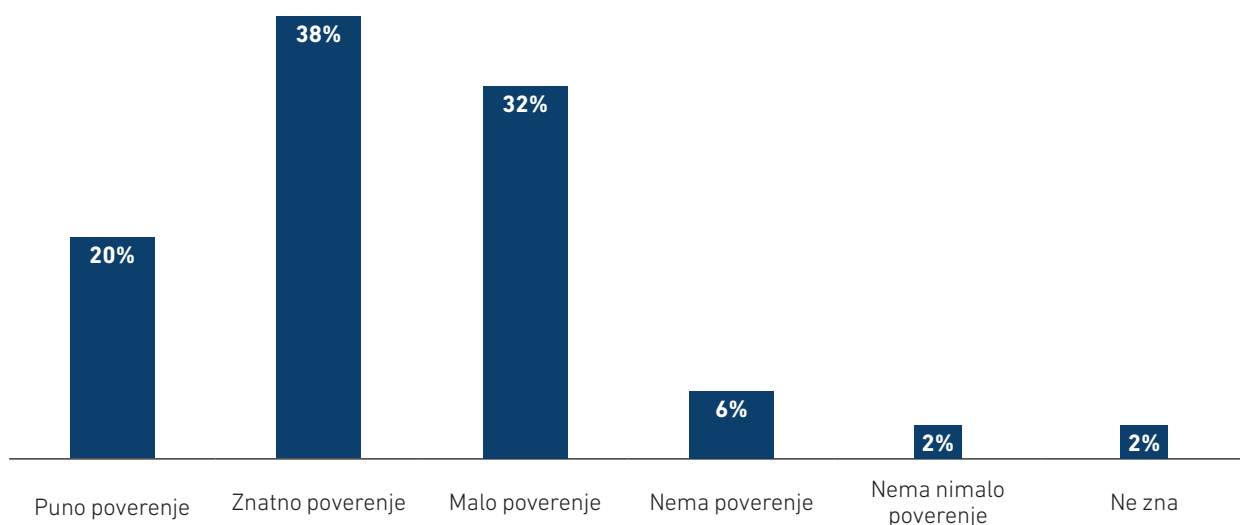
Dok je broj ispitanika sa lokalnog i centralnog nivoa koji su bili upoznati sa mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes u svom radnom okruženju bio nešto malo veći od polovine, broj predstavnika iz preduzeća je u ovom slučaju bio nešto manji (37%).

Slika 1. Upoznatost sa mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes u svom radnom okruženju

Dalje, ispitanicima koji su rekli da su upoznati sa tim mehanizmima postavljeno je dodatno pitanje koliko imaju poverenja u njih. Ukupno gledano, od svih predstavnika centralne i lokalnih vlasti i obuhvaćenih preduzeća, većina ispitanika (58%) odgovorila je da imaju znatno odnosno potpuno poverenje u te mehanizme. Svega (8%) procenata reklo je da nema ili da uopšte nema poverenja.

Slika 1. Opšti stepen poverenja u mehanizme za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes

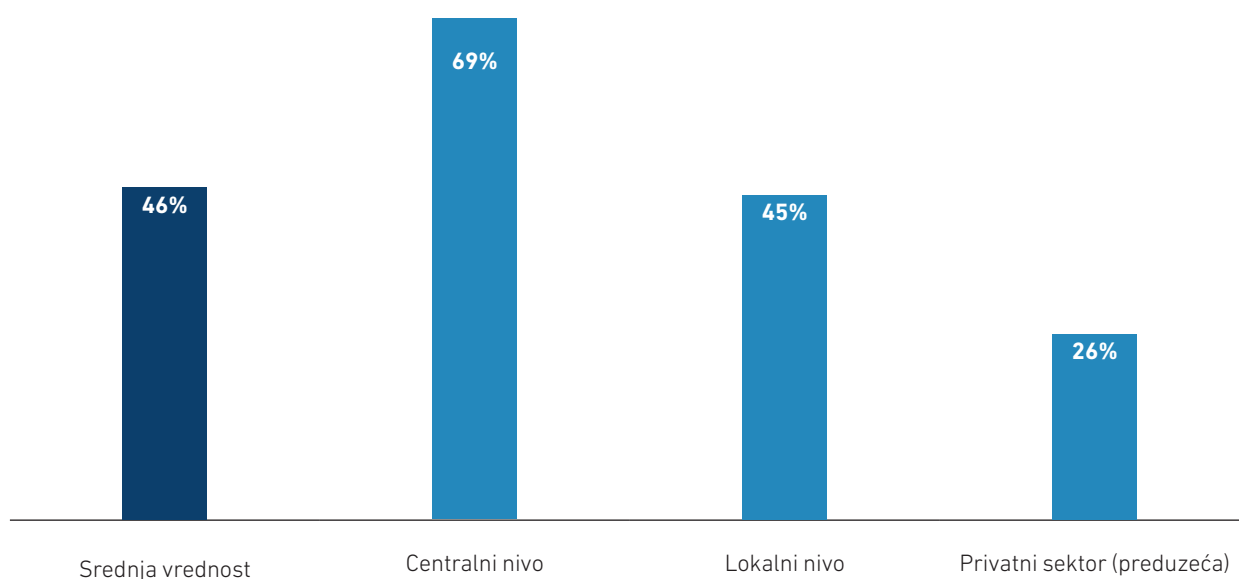

4.1.2 Uzbunjivanje - mehanizam za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes

Uzbunjivanje je moćan mehanizam za razotkrivanje štetnih radnji i prevara koji pomaže u borbi protiv korupcije na radnom mestu. Visok stepen percepcije o korupciji na Kosovu naveo je Vladu Kosova da dodeli prioritet svom radu na novom zakonu za zaštitu uzbunjivača u nameri da izgradi visoke pravne standarde za pružanje zaštite uzbunjivačima.

U tom kontekstu, pored procene opšte informisanosti ispitanika o mehanizmima za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes, ova studija omogućila je još i da se konkretno razradi stepen informisanosti ispitanika o uzbunjivanju kao mehanizmu za prijavljivanje pretnji i štete nanete javnom interesu. U ovom slučaju, više od polovine ispitanika (54%) nikad nije čulo za uzbunjivanje kao jedan od takvih mehanizama.

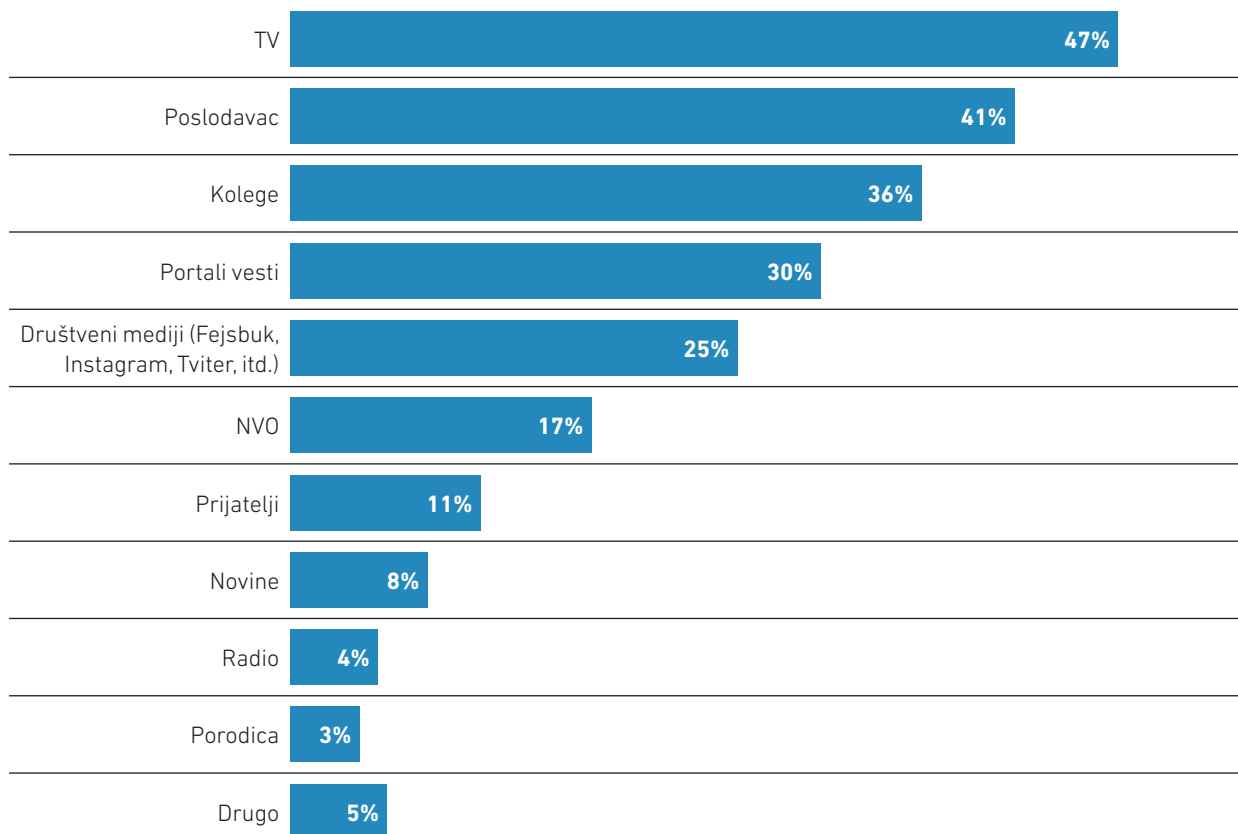
Međutim, kad su odgovori ispitanika razvrstani prema institucijama koje su predstavljali, kao što su centralna i lokalna vlast i preduzeća, uočene su razlike među odgovorima. Tako je 69 procenata ispitanika sa centralnog nivoa vlasti reklo je da su čuli za uzbunjivanje kao mehanizam za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes. Međutim, kod ispitanika sa lokalnih nivoa vlasti procenat onih koji su znali za uzbunjivače bio je manji (45%). Vidi se da je svega 26 procenata predstavnika preduzeća čulo za neki mehanizam kao što je uzbunjivanje.

Slika 3. Upoznatost sa uzbunjivanjem kao mehanizmom za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes u svom radnom okruženju

Ispitanicima koji su rekli da su već čuli za uzbunjivanje postavljeno je dodatno pitanje o izvoru informisanosti o tom mehanizmu. Većina (47%) je rekla da su o tome čuli na TV. Drugi su rekli da su za uzbunjivanje čuli od poslodavca (41%), kolega (36%) i sa novinskih portala (30%). Zatim sledi četvrtina ispitanika (25%) koji su kao izvore informacija o ovom mehanizmu naveli društvene medije, konkretno Fejsbuk, Instagram, Tviter itd. Kao izvori informacija o uzbunjivanju pomenuti su još i NVO (17%) i prijatelji (11%).

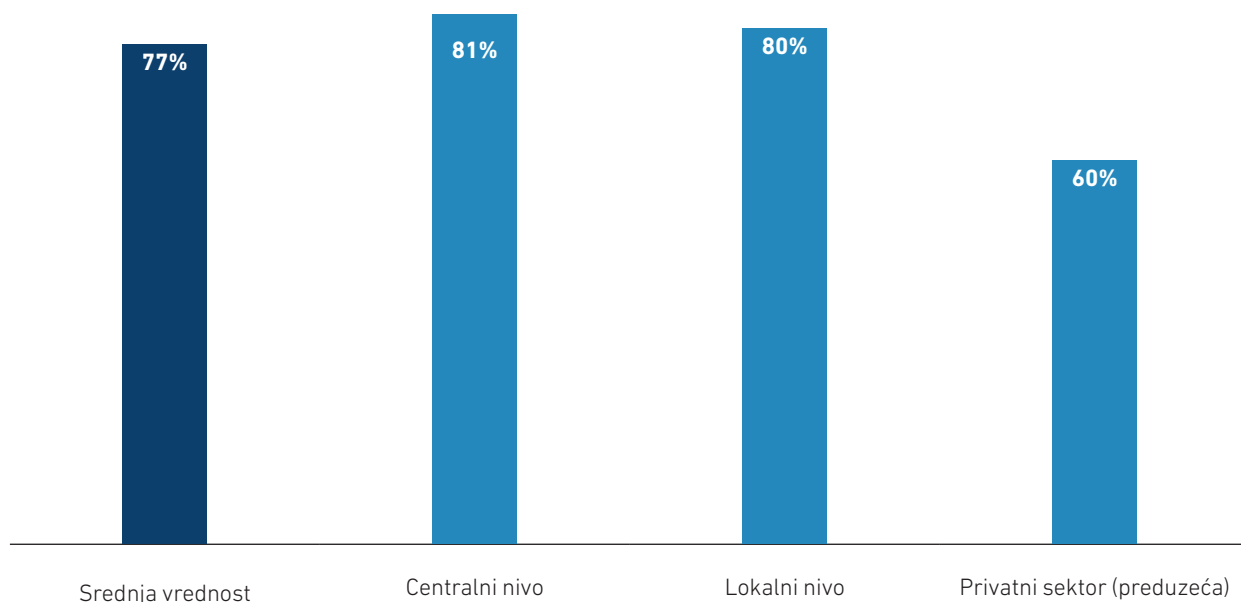
Slika 4. Izvori informacija o uzbunjivanju

4.1.3 Stepen informisanosti o Zakonu o zaštiti uzbunjavača

Ova studija teži da između ostalog prouči stepen informisanosti ispitanika o Zakonu o zaštiti uzbunjavača. Da bismo uradili takvu procenu, ispitanici su prvo upitani da li znaju tj. da li su ikada čuli za taj zakon, a zatim im je data prilika da pokažu koliko dobro su upoznati sa ovim zakonom.

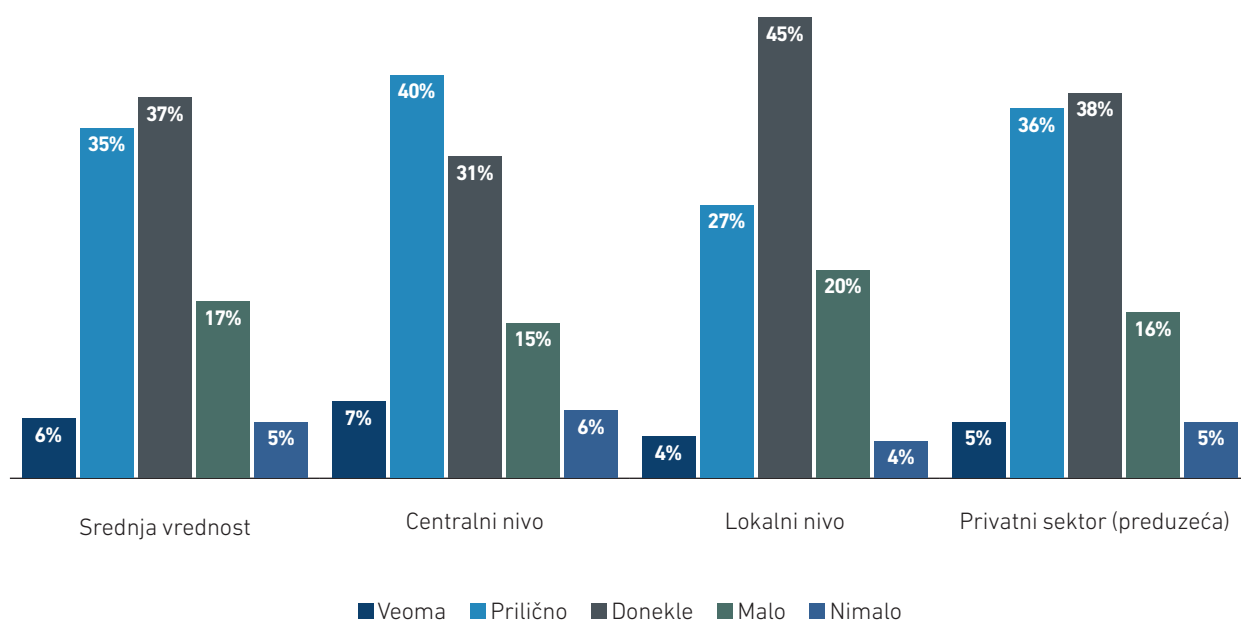
Sledeći grafikon pokazuje stepen informisanosti ispitanika o Zakonu o zaštiti uzbunjavača. Kao što pokazuje sledeći grafikon, njih 77 procenata je upoznato sa ovim konkretnim zakonom. U ovom slučaju, većina onih koji su znali za Zakon o zaštiti uzbunjavača bili su ispitanici sa centralnog i lokalnih nivoa vlasti (oko 80%), dok je taj broj bio manji kad je reč o predstavnicima iz preduzeća (60%).

Slika 5. Upoznatost sa Zakonom o zaštiti uzbunjivača

Dalje, ova studija nudi informacije i o stepenu poznavanja Zakona o zaštiti uzbunjivača. Ispitanicima je data prilika da to procene na skali od 1 (uopšte ne poznaje) do 5 (dobro upoznat). Prema ovim rezultatima, 41 procenat ispitanika bio je prilično / veoma dobro upoznat sa zakonom, dok je više od polovine (54%) bilo malo / donekle upoznato sa time.

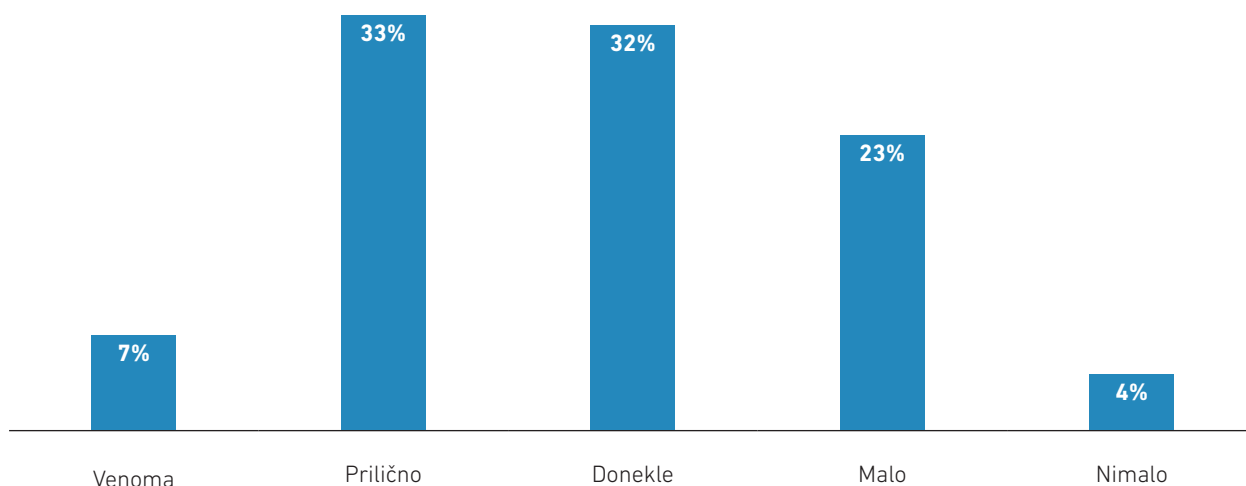

Slika 6. Stepen poznavanja Zakona o zaštiti uzbunjivača

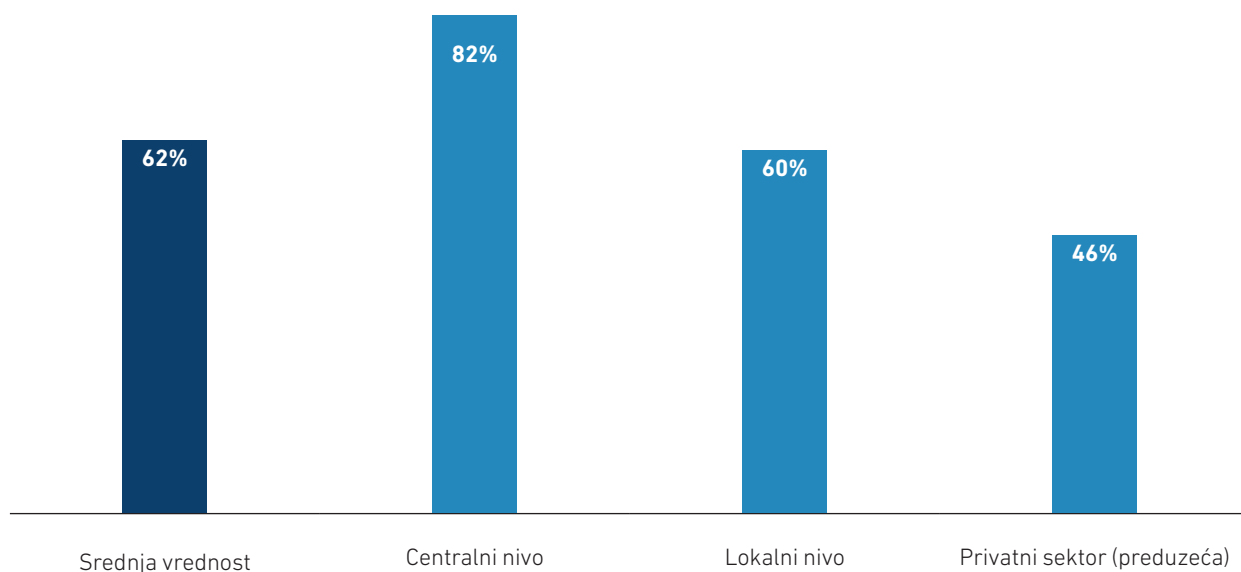
Ispitanicima koji su rekli da su dobro upoznati sa Zakonom o zaštiti uzbunjivača postavljeno je dodatno pitanje koliko su im poznata prava koja taj zakon garantuje i zaštita koju on pruža. Više od polovine njih (65%) bilo je prilično / donekle upoznato da im zakon propisuje prava i zaštitu. Zatim slede otprilike četvrtina ispitanika (23%) koji su izjavili da o tome znaju malo i oni koji o tome ne znaju nimalo (4%).

Slika 7. Stepen upoznatosti sa pravima koje zakon garantuje potencijalnim uzbunjivačima i zaštitom koju im pruža

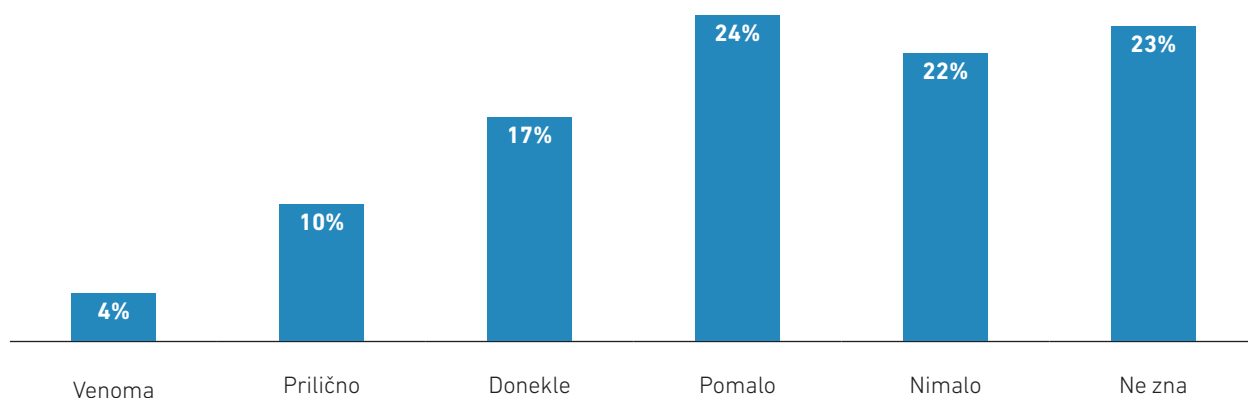
Dok je obrađivala upoznatost sa uzbunjivanjem, studija je omogućila da se proceni upoznatost ispitanika sa nadležnim nacionalnim telima za prihvatanje i postupanje u predmetima uzbunjivanja u javnom i privatnom sektoru na Kosovu. Tako je 62 procenata njih reklo da znaju da Kosovo ima nadležna nacionalna tela za takve slučajeve. U ovom slučaju, ispitanici koji su više znali o nadležnim nacionalnim telima na Kosovu bili su oni sa centralnog nivoa vlasti, od kojih se tako izjasnilo njih 82 procenata. Sledi manji broj predstavnika drugih institucija, od kojih se tako izjasnilo 60 procenata sa lokalnih nivoa vlasti i svega 46 procenata iz preduzeća.

Slika 8. Upoznatost o nadležnim nacionalnim telima za prihvatanje i postupanje u predmetima uzbunjivanja u javnom i privatnom sektoru na Kosovu

Sledeći grafikon pokazuje stepen u kojem su, prema verovanju ispitanika, njihove kolege upoznate sa mehanizmom uzbunjivanja. Tako je svega njih četrnaest procenata smatralo da su njihove kolege prilično tj. veoma dobro upoznate sa ovom temom. Nasuprot tome, njih 46 procenata reklo je da su njihove kolege malo ili nimalo upoznate sa mehanizmom uzbunjivanja. Nešto manje od jedne četvrtine reklo je da nemaju saznanja o tome.

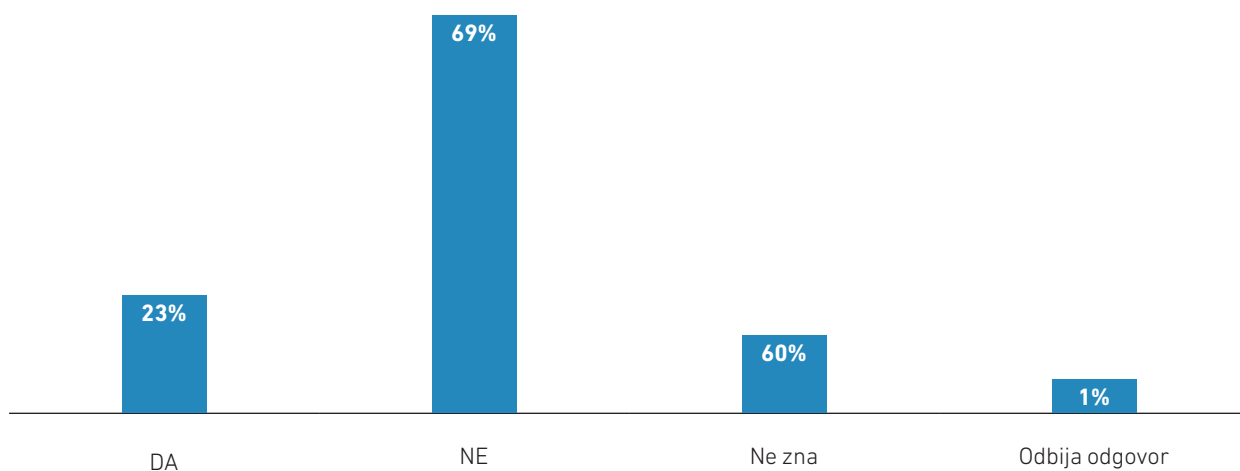
Slika 9. Stepen upoznatosti njihovih kolega sa mehanizmom uzbunjivanja

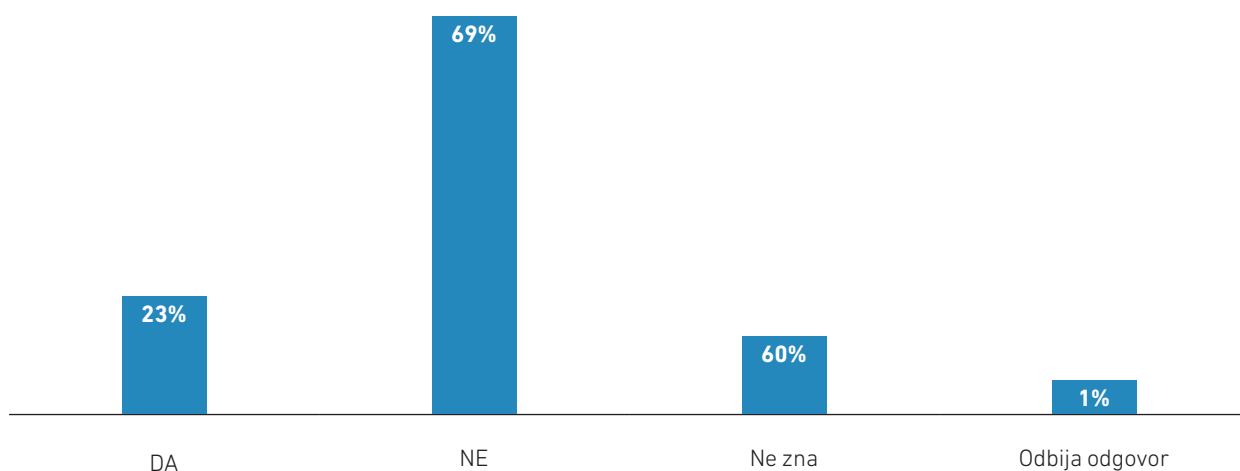
4.1.4 Stepen informisanosti o uzbunjivanju po mestima rada

Da bismo još više obradili temu uzbunjivanja, pitali smo ispitanike koje informacije na tu temu pružaju njihova mesta rada. Ukupno, samo je 23 procenata od svih ispitanika reklo da su im bile date takve informacije, dok je više od polovine (69%) izjavilo da to nije bio slučaj kod njih. U ovom slučaju, kad su odgovori ispitanika podeljeni prema relevantnosti, kao što su centralna i lokalna vlast i preduzeća, rezultati se međusobno nisu mnogo razlikovali. Na primer, 32 procenata ispitanika sa centralnog nivoa izjavilo je da su im bile date takve informacije, posle kojih slede oni sa lokalnog nivoa (24%) i iz preduzeća (14%).

Slika 10. Dobijanje korisnih informacija o uzbunjivanju na sadašnjem mestu rada

Sveukupno, 43 procenata ispitanika izjavilo je da su od poslodavca dobili pisana uputstva o proceduri za uzbunjivanje, ili prilikom stupanja na rad ili u toku poslednje godine dana svog zaposlenja.

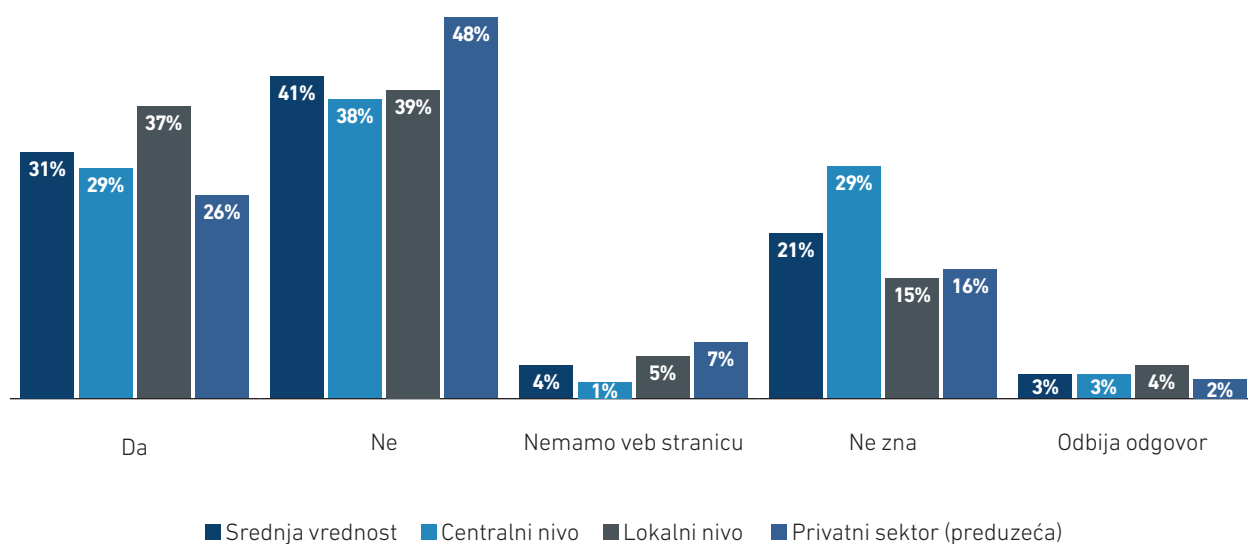

Slika 11. Dobijanje pisanih instrukcija o proceduri za uzbunjivanje od poslodavca, prilikom zasnivanja radnog odnosa ili u toku poslednje godine dana svog zaposlenja

Štaviše, rezultati pokazuju da je samo 31 procenat ispitanika izjavio da se korisne informacije redovno objavljuju i ažuriraju i dele na odgovarajući način na veb stranici poslodavca, na njihovom tekućem mestu rada. U tom smislu, četiri procenta njih reklo je da nemaju veb stranicu, posle kojih slede oni koji su rekli da ne znaju da li se to dešava na njihovom tekućem mestu rada (21%). Od onih koji su potvrdili takvu izjavu, većina su bili ispitanici iz lokalnih nivoa vlasti (37%).

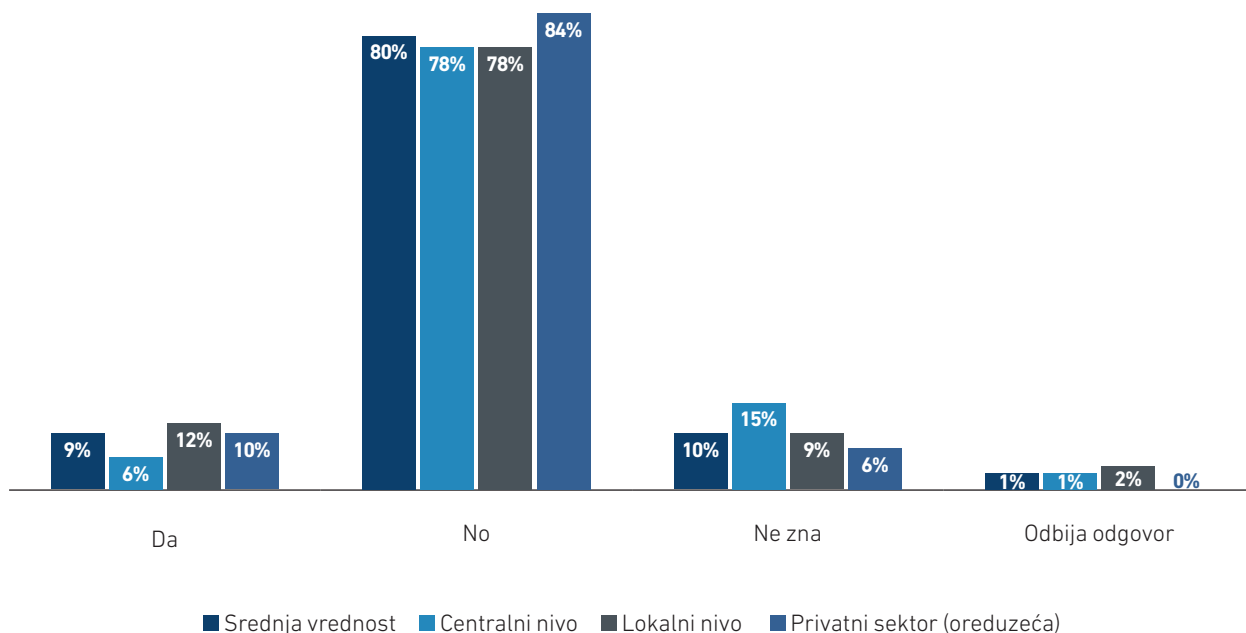
Slika 12. Objavlivanje i ažuriranje korisnih informacija na njihovom sadašnjem mestu rada

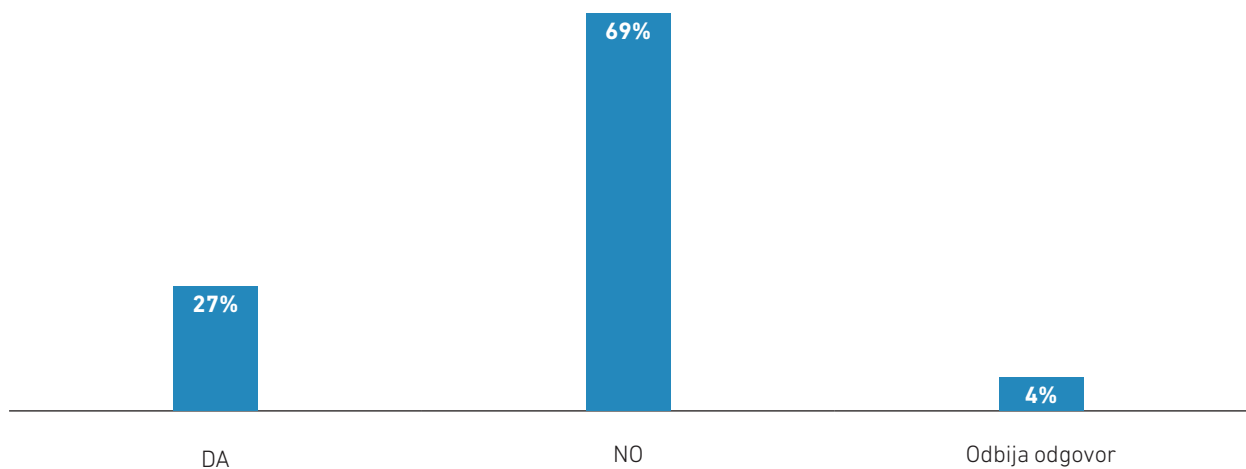
4.1.5 Organizovane obuke o uzbunjivanju

S obzirom na gore pomenute informacije koje su ispitanici imali o uzbunjivačima, u toku ove studije upitali smo ih i da li su im na njihovom sadašnjem mestu rada bile organizovane obuke. Kao što pokazuje donja slika, većina anketiranih ispitanika (80%) rekla je da nisu imali takve obuke.

Slika 13. Organizovane obuke o uzbunjivanju, na njihovom sadašnjem mestu rada

Ispitanike koji su rekli da su imali organizovane obuke o uzbunjivanju, na sadašnjem mestu rada, dodatno smo pitali da li su pohađale te obuke. Rezultati pokazuju da je samo 27 procenata njih pohađalo te obuke.

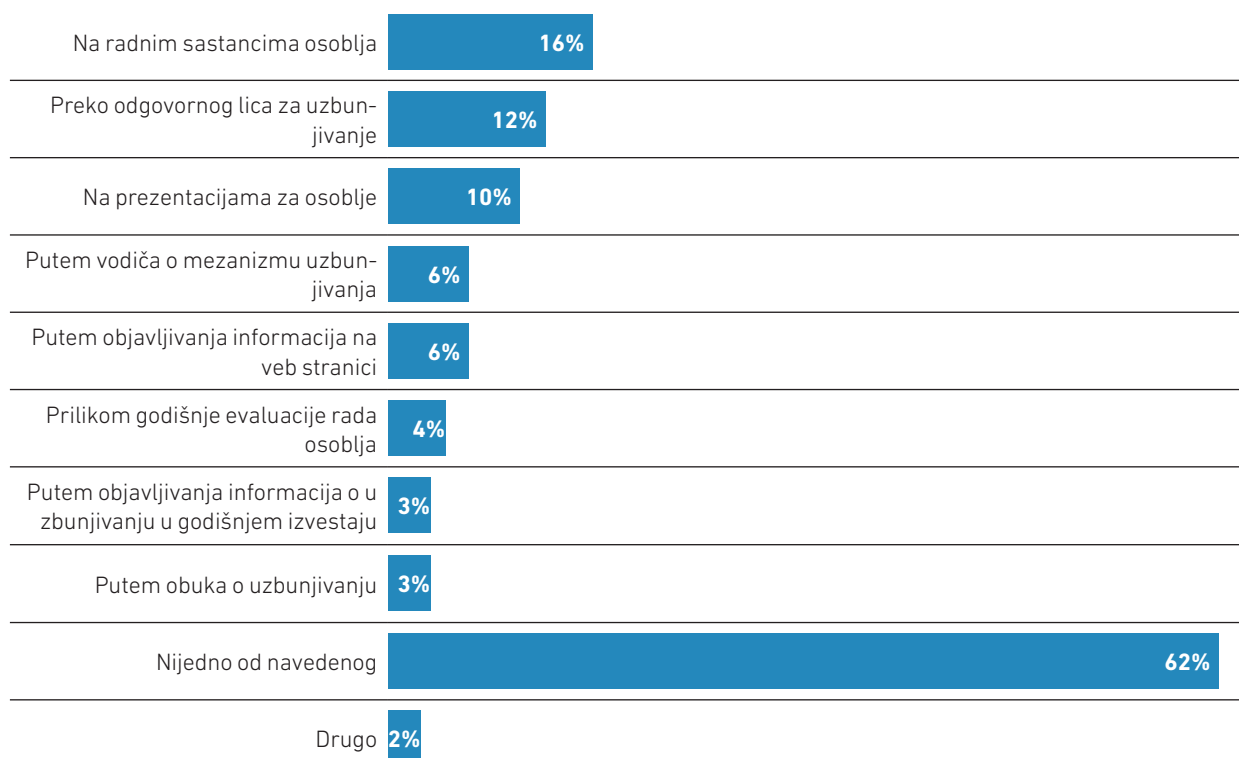

Slika 14. Pohađanje obuka na temu uzbunjivanja

Pored toga, upitnik se dotakao i konkretnih načina koje su kompanije koristile da informišu svoje zaposlene o uzbunjivačima. U ovom slučaju, njih 16 procenata reklo je da su bili obavješteni na sastancima osoblja, kao i na druge načine, na primer od službenika odgovornog za uzbunjivanje (12%) i preko prezentacija za osoblje (10%). Manji broj ispitanika izjavio je da su bili informisani na primer putem vodiča o mehanizmu za uzbunjivanje (6%), objavljivanja informacija na veb stranici (6%) i prilikom godišnje evaluacije rada osoblja (4%).

Slika 15. Izvori informacija o uzbunjivanju u kompanijama

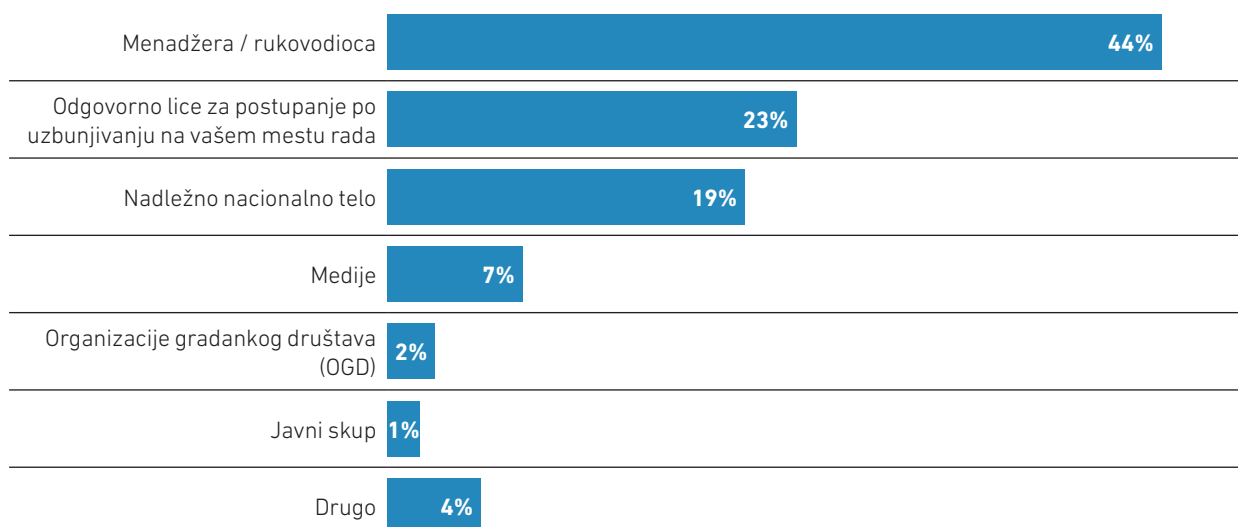
4.1.6 Prijavljivanje slučajeva za uzbunjivanje

Ova studija je između ostalog nastojala da oceni spremnost ispitanika da prijave slučajeve koji su za uzbunjivanje. U tu svrhu, ispitanicima je data prilika da se izjasne gde bi se osećali sigurnijima da prijave slučajeve koji su za uzbunjivanje. Više njih (44%) reklo je da smatraju da je najsigurnije lice kome mogu da prijave takav slučaj njihov menadžer tj. rukovodilac. Zatim, skoro četvrtina je izjavila da bi imali poverenja da to prijave licu odgovornom za rešavanje slučajeva uzbunjivanja u svom radnom okruženju. Međutim, samo je 7 procenata reklo da bi se osećali sigurnijima kad bi takav slučaj prijavili medijima.

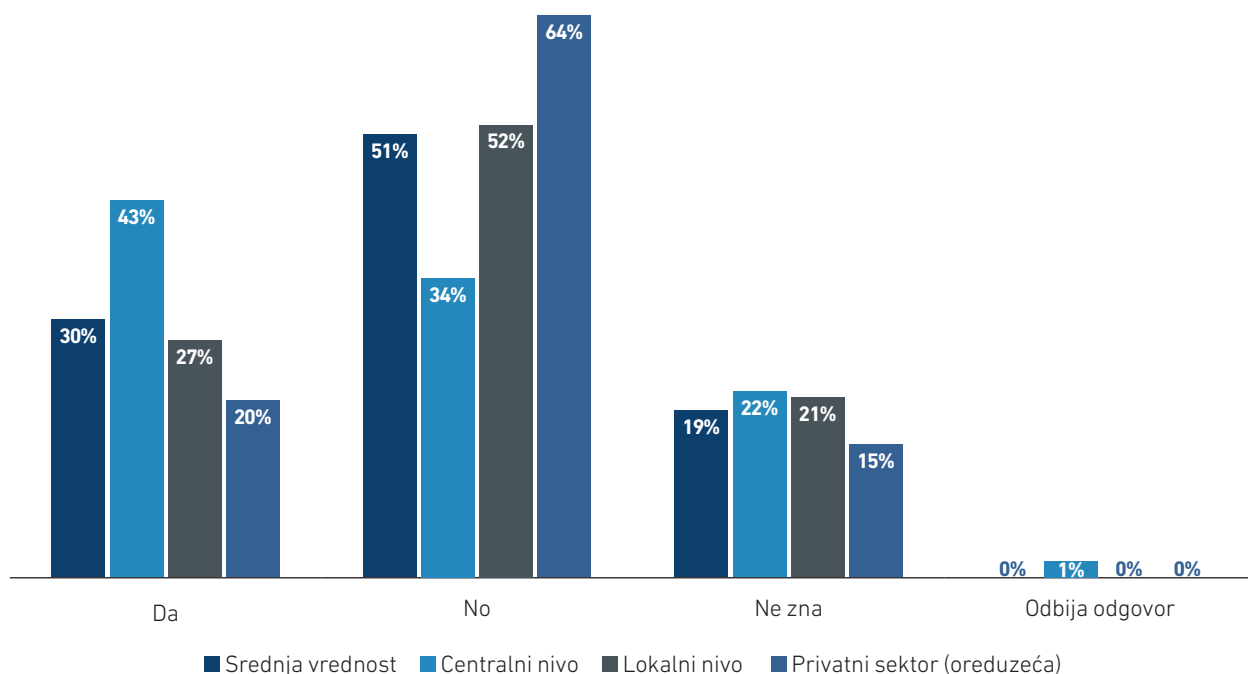
Kad navedeno analiziramo prema vrstama uzbunjivanja (interno, eksterno i javno) koje propisuje Zakon o zaštiti uzbunjivača, šezdeset sedam procenata **(67%)** ispitanika odabralo bi interne procedure uzbunjivanja, devetnaest procenata **(19%)** koristilo bi eksterno uzbunjivanje a četrnaest procenata **(14%)** bi razotkrilo slučaj u javnosti.

Slika 16. Pouzdana mesta da se prijavi slučaj koji je za uzbunjivanje

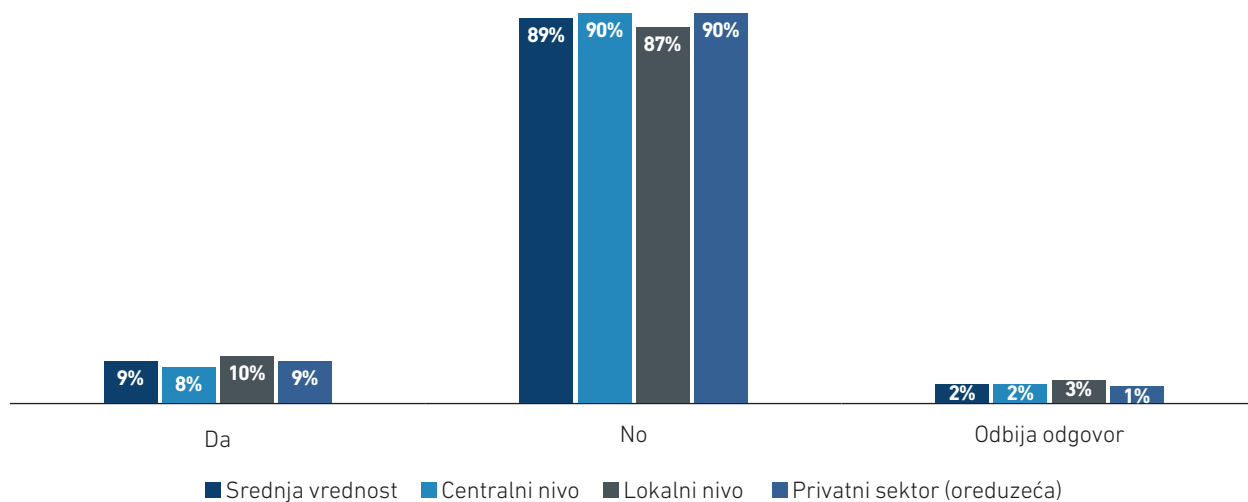
Zarad detaljnijeg istraživanja prijave slučajeva za uzbunjivanje, ispitanike smo pitali da li u njihovom radnom okruženju postoji lice zaduženo da postupa po tim slučajevima. Otprilike polovina ispitanika (51%) rekla je da na mestu na kojem rade niko nije zadužen za to, s tim da je od tog zbira 64 procenata bilo iz privatnog sektora, 52 procenata sa lokalnih nivoa a 34 procenata sa centralnog nivoa vlasti.

Slika 17. Prisustvo lica odgovornog za slučajeve uzbunjivanja, u njihovom radnom okruženju

Nevezano za informacije koje su imali o odgovornim mehanizmima i licu imenovanom da postupa u predmetima uzbunjivanja, ispitanici su imali mogućnost da se izjasne da li su bili svedoci bilo kakve pretnje ili štete nanete javnom interesu na njihovom tekućem mestu rada. Rezultati su pokazali da većina ispitanika (89%) nije bila svedok neke takve situacije.

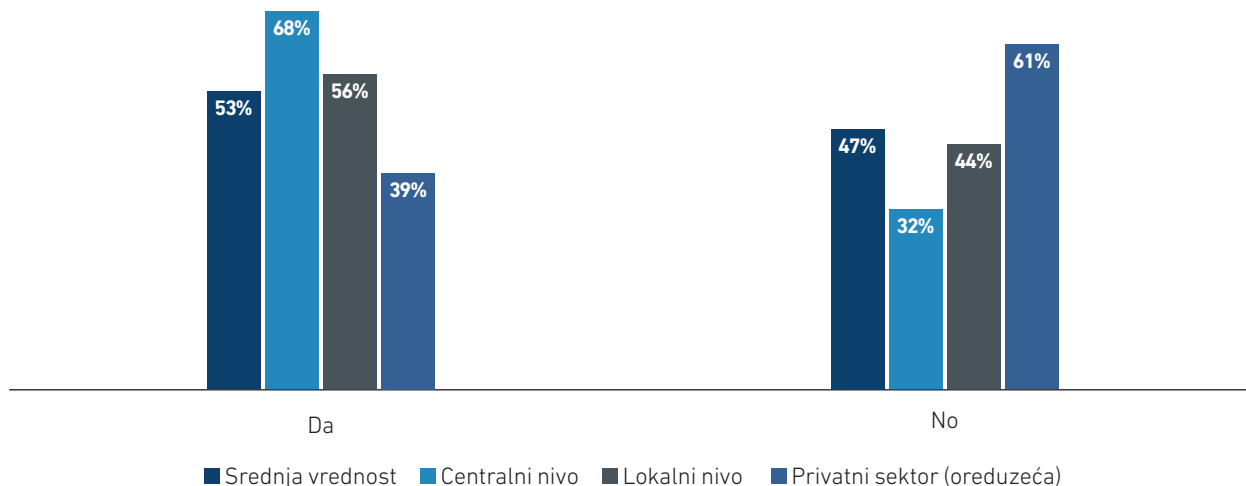

Slika 18. Svedoci neke pretnje ili štete nanete javnom interesu na sadašnjem mestu rada

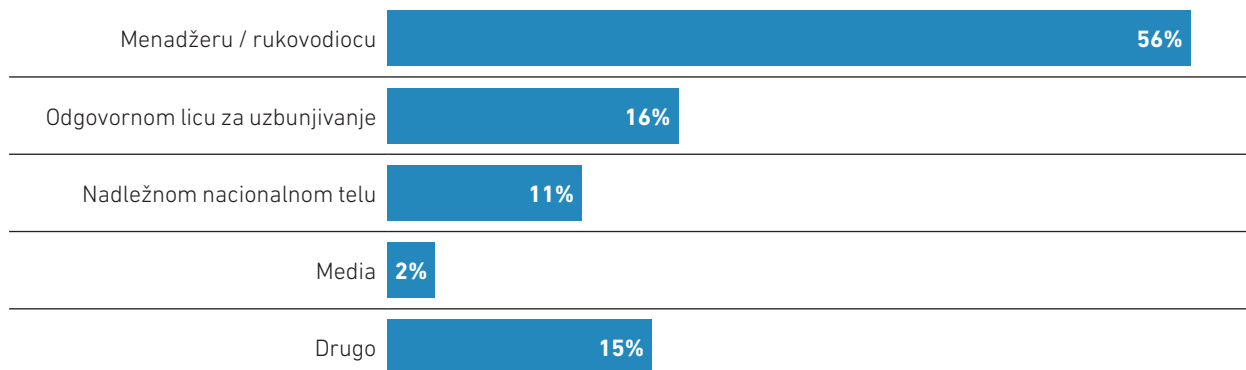

Međutim, ispitanici koji su rekli da su bili svedoci nekih pretnja ili štete nanete javnom interesu na svom mestu rada, zamoljeni su da prokomentarišu šta su oni sami preduzeli tim povodom. Više od polovine njih (53%) reklo je da su to prijavili. U ovom slučaju, oni koji su to prijavili uglavnom su bili ispitanici sa centralnog (68%), a zatim oni sa lokalnih nivoa vlasti (56%). Broj onih iz privatnog sektora koji su prijavili pretnje ili štetu je manji (39%).

Slika 19. Prijavljivanje pretnji ili štete

I dalje na temi prijavljivanja pretnji i štete nanete javnom interesu, pitali smo ispitanike kome su prijavili takve slučajeve. Kao što se može videti, 56 procenata njih prijavilo je slučaj menadžeru tj. rukovodiocu. Manji broj je izjavio da su takve radnje prijavili na primer licu odgovornom za uzbunjivanje (16%), nekom drugom (15%) i nadležnom nacionalnom telu (11%). Samo se dva procenta njih obratilo medijima povodom takvog slučaja.

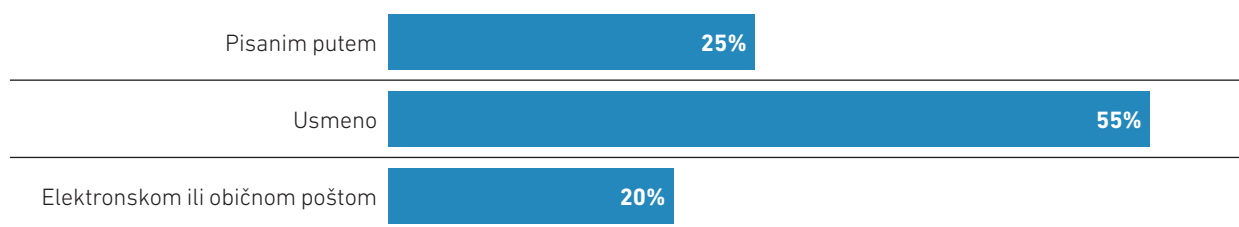
Slika 20. Kome ste to prijavili?

|||||

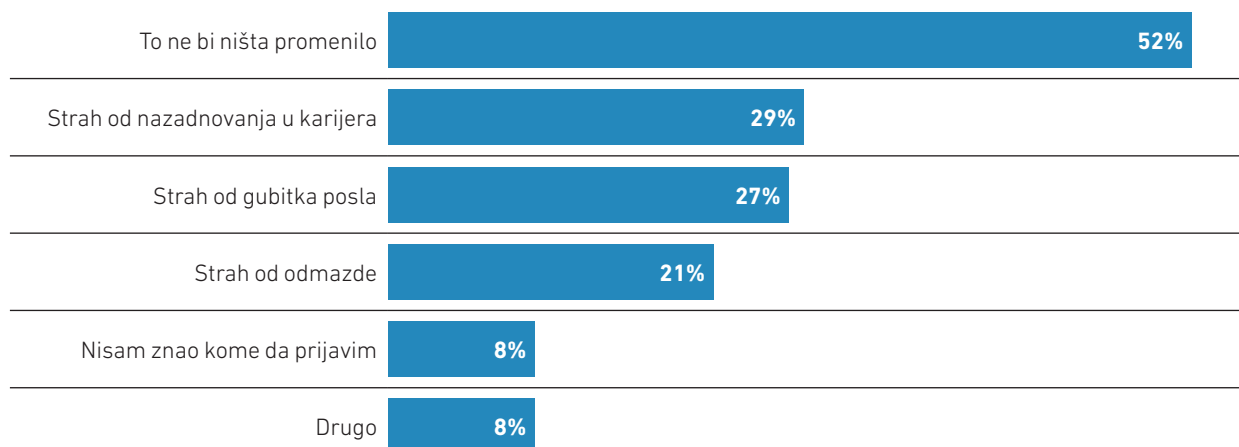
Analiza odgovora ispitanika prema vrsti uzbunjivanja ponovo je potvrdila da se radije obraćaju internim mehanizmima za uzbunjivanje (72%) u poređenju sa spoljnim uzbunjivanjem (11%) i uzbunjivanjem javnosti (2%).

Što se tiče najčešćih načina na koje su ispitanici to prijavljivali, nabrojano je svega nekoliko. Sledeći grafikon pokazuje da je tek jedna četvrtina ispitanika podnela pisanu prijavu, a da je manji broj (20%) prijavu podnelo elektronskom ili običnom poštom. Ukupno 55 procenata prijavilo je predmetni slučaj samo usmeno.

Slika 21. Kako ste to prijavili?

Mada se većina ispitanika opredelila da ne prijavi neku pretnju tj. štetu nanetu javnom interesu, zamoljeni su da obrazlože svoju odluku. **Nešto malo više od polovine (52%) smatralo je da njihovo reagovanje ne bi ništa promenilo.** Bilo je i onih koji su verovali da bi takva odluka uticala na njihov radnopravni status (27%) i nazadovanje u karijeri (29%). Manji broj ispitanika (21%) navelo je strah od odmazde kao jedan od razloga zbog kojeg nisu prijavili takav slučaj.

Slika 22. Zašto niste to prijavili?

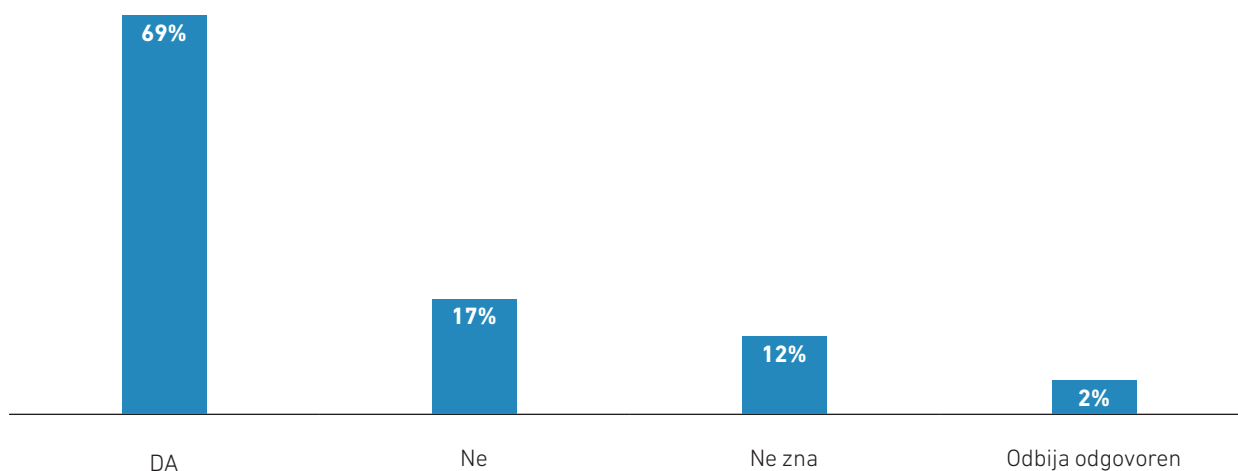
|||||

4.1.6.1 Prijavljivanje pretnji ili štete nanete javnom interesu licu zaduženom za uzbunjivanje

Studija je poslužila i kao prilika da se konkretno utvrdi ko su lica ili institucije u koje bi ispitanici imali najviše poverenja da prijave pretnje odnosno štetu nanetu javnom interesu. U tom kontekstu, u ovom delu upitnika, posebna pažnja posvećena je proceni koju su sami ispitanici imali prema licima odgovornim za predmete uzbunjivanja.

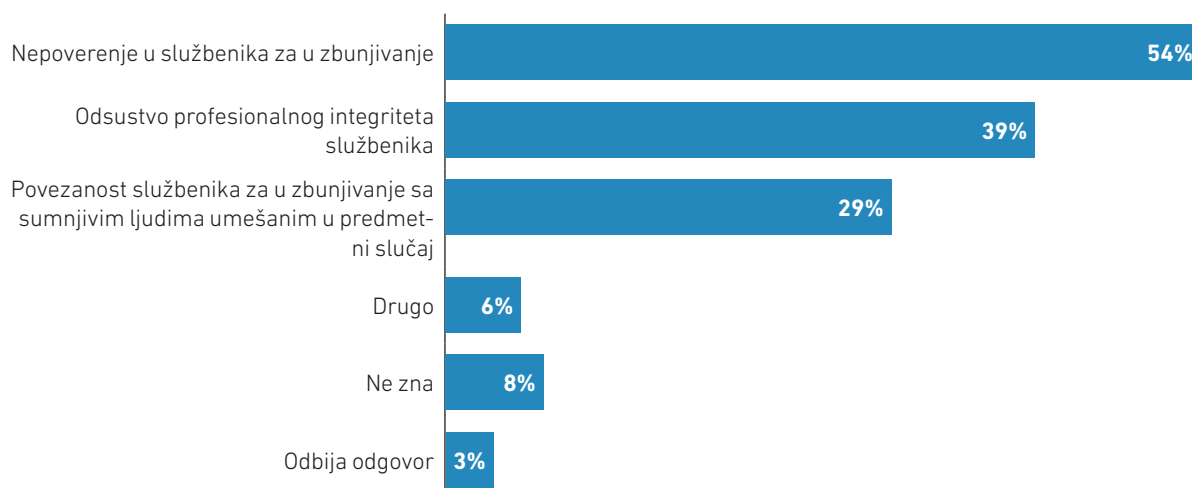
Sveukupno, 69 procenata ispitanika izjavio je da bi imali poverenje da licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja prijave takvu pretnju ili štetu nanetu javnom interesu. U ovom slučaju, oni koji su to izjavili uglavnom su bili ispitanici sa centralnog nivoa vlasti (80%).

Slika 23. Stepen poverenja kod prijavljivanja svake takve pretnje ili štete nanete javnom interesu licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja

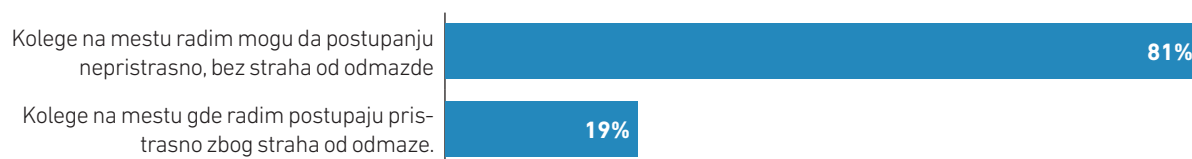
Pored toga, ispitanici koji su rekli da ne bi imali poverenje da licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja prijave takvu pretnju ili štetu nanetu javnom interesu, zamoljeni su da obrazlože razloge zbog kojih se tako osećaju. Na osnovu rezultata, 54 procenata ispitanika navelo je nepoverenje u službenika za predmete uzbunjivanja. Ispitanici su još naveli odsustvo profesionalnog integriteta službenika (39%) i povezanost službenika za predmete uzbunjivanja sa sumnjivim licima umešanim u dati slučaj (29%).

Slika 24. Razlozi zbog kojih nemaju poverenje da podnesu prijavu odgovornom licu

Što se tiče mišljenja ispitanika o njihovim kolegama, kad dođe do toga da se preduzmu mere kad su suočeni sa pretnjom ili štetom po javni interes, ispitanici su konkretno zamoljeni da izaberu jednu od sledećih izjava koja najbolje odražava njihove stavove. Većina (81%) veruje da njihove kolege mogu da postupaju nepristrasno, bez straha od osvete.

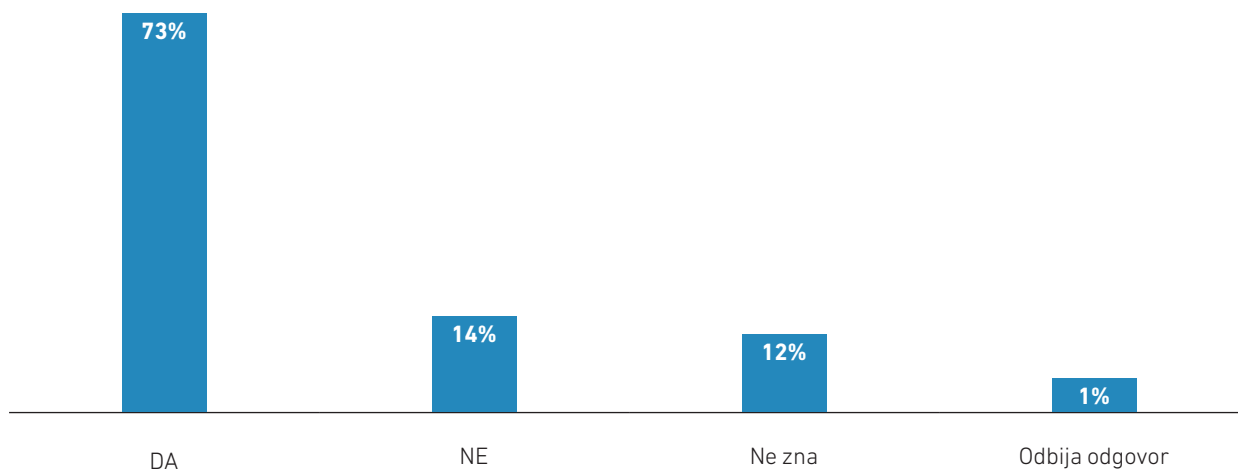

Slika 25. Koja od sledeće dve izjave je bliža vašem mišljenju?

4.1.6.2 Prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes zbog uzbunjivanja menadžeru odnosno rukovodiocu

I dalje utvrđujući lica ili institucije u koje bi ispitanici imali više poverenja da prijave slučajeve pretnji odnosno štete, na tom spisku našli su se i menadžeri odnosno rukovodioci. Štaviše, rezultati ukazuju da bi većina ispitanika (73%) imala više poverenja da prijavi pretnje i štetu nanetu javnom interesu svom neposrednom menadžeru odnosno rukovodiocu, u odsustvu lica zaduženog za slučajeve uzbunjivanja. Ali skoro četvrtina ispitanika sa lokalnog nivoa izjavila je da ne bi to uradila.

Slika 26. Stepen poverenja kod prijavljivanja menadžeru ili rukovodiocu neke takve pretnje ili štete nanete javnom interesu

Nasuprot tome, kad su ispitanici koji su se izjasnili da nemaju poverenja da prijave pretnje i štetu nanetu javnom interesu svom neposrednom menadžeru ili rukovodiocu bili zamoljeni da obrazlože razloge za takve izjave, oni su izneli spisak različitih razloga. Više njih (40%) navelo je strah od odmazde od strane menadžera odnosno rukovodioca. Sledeći po redu navedeni razlozi su nepoverenje u menadžera tj. rukovodioca (21%) i povezanost menadžera tj. rukovodioca sa sumnjivim licima umešanim u datu slučaj (19%). Na kraju, njih 12 procenata smatralo je da menadžer tj. rukovodilac nema profesionalni integritet.

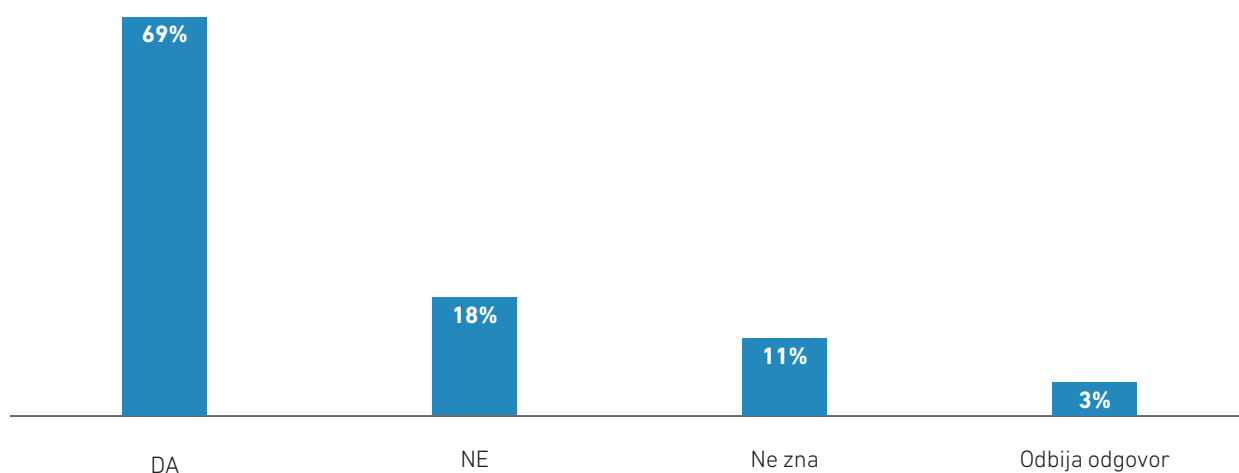
Slika 27. Razlozi zbog kojih nemaju poverenja da prijave slučaj menadžeru tj. rukovodiocu

4.1.6.3 Prijavljanje pretnji ili štete po javni interes zbog uzbunjivanja nadležnom nacionalnom telu

Jedna od poslednjih obrađenih tema, u smislu prijavljivanja slučajeva za uzbunjivanje, bila je procena spremnosti ispitanika da koriste spoljni mehanizam uzbunjivanja, drugim rečima da slučaj prijave nadležnom nacionalnom telu. Prema rezultatima, 69 procenata ispitanika imalo bi poverenja da prijavi pretnje i štetu nanetu javnom interesu nadležnom nacionalnom telu, ako posumnjaju da je njihov menadžer tj. rukovodilac umešan u radnje mogu biti predmet uzbunjivanja, dok je manji broj ispitanika rekao da to ne bi uradili (18%).

Slika 28. Stepem poverenja kod prijavljivanja nekih takvih pretnji ili štete nanete javnom interesu nadležnom nacionalnom telu

Ispitanici koji su negativno odgovorili na prethodno pitanje zamoljeni su da navedu razloge zbog kojih nemaju poverenja da prijave slučaj nadležnom nacionalnom telu. I ovde su rezultati bili slični prethodnim slučajevima kad su isti ispitanici dali negativan odgovor u vezi sa prijavljivanjem različitim licima ili ustanovama. Više od polovine ispitanika (60%) navelo je strah od odmazde poslodavca. Zatim, 34 procenata navelo je nepoverenje u nadležno telo, dok je manji broj (24%) naveo odsustvo profesionalnog integriteta nadležnog tela i povezanost zvaničnika iz nadležnog tela sa sumnjivcima umešanim u slučaj koji se prijavljuje (22%).

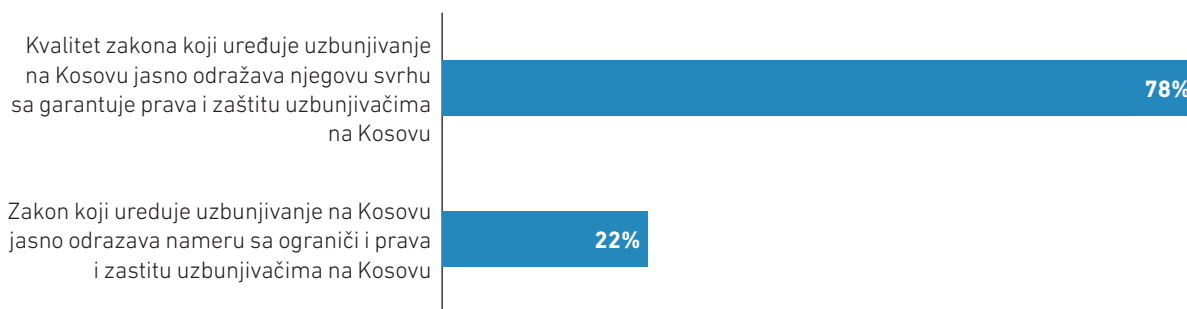

Slika 29. Razlozi zbog kojih nemaju poverenje da prijave slučaj nadležnom nacionalnom telu

4.1.6.4 Situacija na Kosovu u pogledu kvaliteta zakona koji uređuju uzbunjivanje

Na kraju, studija je omogućila priliku da se uvidi opšta percepcija ispitanika o tekućoj situaciji na Kosovu, u pogledu kvaliteta zakona koji uređuju uzbunjivanje. Prema rezultatima, 78 procenata ispitanika veruje da zakon koji uređuje uzbunjivanje na Kosovu jasno odražava svoju svrhu a to je garantovanje prava i zaštite uzbunjivačima na Kosovu.

Slika 30. Za koju od sledeće dve izjave smatrate da na najbolji način prikazuje situaciju na Kosovu u pogledu kvaliteta zakona koji uređuju uzbunjivanje?

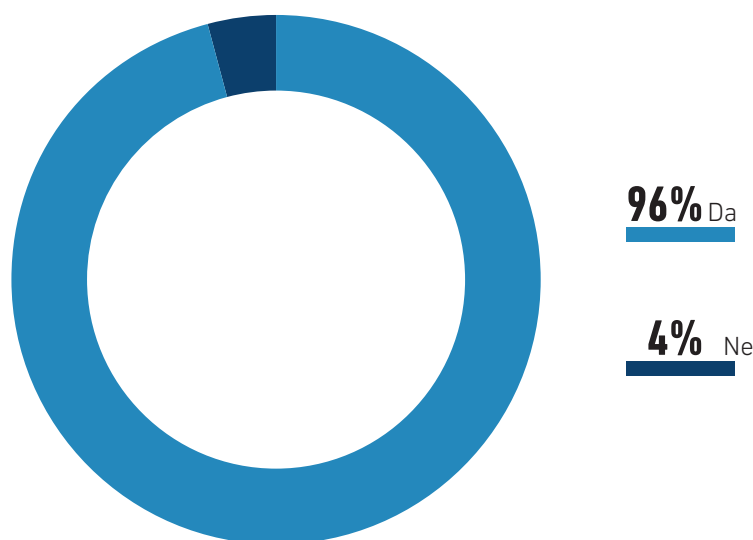
4.2 Rezultati detaljnih razgovora

Prvobitni cilj projekta bio je da se obave detaljni razgovori o „Zakonu o zaštiti uzbunjivača“ sa odgovornim službenicima (koji rade u institucijama sa više od 15 zaposlenih) koji rade u javnom sektoru, odnosno u sektoru javne uprave. Obavljeno je 23 takvih detaljnih razgovora sa ciljem da se obuhvate sledeće teme: upravljanje i funkcionisanje procesa uzbunjivanja u kosovskim institucijama, sistem pristupa koje te institucije primenjuju kad postupaju u slučajevima uzbunjivanja i izazovi sa kojima se suočavaju zaposleni kad pribegnu uzbunjivanju. Omogućena je i prilika da se šire istraži saradnja između institucija i Kosovske agencije za borbu protiv korupcije (KABK). Na kraju, anketirani ispitanici imali su priliku da iznesu glavne izazove i potrebe službenika za uzbunjivanje onda kad se suoče sa slučajevima uzbunjivanja u svojim institucijama.

4.2.1 Upravljanje i funkcionisanje procesa uzbunjivanja u kosovskim institucijama

Suočeni sa poslovnim delom života koji obuhvata kadrovske, materijalne, informativne i finansijske nepravde koje škode drugima, neki tvrde da zaposleni koji zauzmu samoinicijativni i angažovani stav orijentisan ka promenama mogu da budu „važniji nego ikada pre“ da bi se zaustavile nepravde na poslu. Uzbunjivanje je svestan čin zaposlenog u organizaciji koji podrazumeva visok stepen etičkog ponašanja i rizika. U osnovi, uzbunjivanje je etička situacija u kojoj zaposleni u organizaciji postane svestan nekog neetičkog ponašanja ili neke vrste krivičnog dela unutar organizacije.

Ova studija se prvenstveno bavila prepoznavanjem sposobnosti institucija da svojim zaposlenima obezbede poverljivost i uvere ih da mogu slobodno i bez posledica da im povere svaki štetni ili nečasni čin. Zato su ispitanici zamoljeni da se izjasne da li su njihovi zaposleni u stanju da anonimno prijave štetne radnje. Podaci sažeti u nastavku pokazuju da je 22 ispitanika (96%) reklo da zaposlenima u njihovoj instituciji data mogućnost da anonimno razotkriju svaku vrstu štetnih radnji. Samo je jedan predstavnik iz opštine Podujevo izjavio da njihovim zaposlenima nije data prilika da budu anonimni glas kad se dogodi štetna radnja.

Stika 31. Mogućnost zaposlenih da anonimno prijave štetne radnje

Na planu postizanja razumevanja za upravljanje i funkcionisanje procesa u kojem zaposleni u institucijama prijavljuju štetne radnje, ispitanici koji su učestvovali u ovoj studiji zamoljeni su da daju detaljan uvid u sledeće stvari:

- Informacije o identitetu uzbunjivača u toku postupka istrage
- Prijavljivanje odmazde vezane za razotkrivanja od strane zaposlenih
- Obaveštavanje zaposlenih da je zabranjena odmazda prema onima koji prijave štetne radnje
- Zaštita od odmazde prema licima koja prijave štetne radnje

Na pitanje o informacijama o identitetu uzbunjivača u toku postupka istrage, znatan broj ispitanika tvrdio je da nisu bili svedoci nekog slučaja uzbunjivanja u svojoj instituciji. Ipak, većina ispitanika rekla je da dobro poznaju Zakon o zaštiti uzbunjivača. Ispitanici su objasnili da informacije koje saopšti uzbunjivač ostaju anonimne ako on tako zatraži, te da neće biti otkrivene ni u jednoj fazi istrage. Te informacije mogu da se obelodane samo uz njegovu saglasnost i u slučajevima koje propisuje zakon.

Štaviše, oni su dodatno potkrepili svoju prvobitnu izjavu implicirajući da garantovana anonimnost uzbunjivača znači da je osvetničko reagovanje izbegnuto. Međutim, ako bi ipak nekim slučajem ono što je zaposleni otkrio bilo objavljeno, oni bi preduzeli zakonske mere da obezbede prava i bezbednost uzbunjivača ili službenika zaduženih za slučajeve uzbunjivanja.

Zatim, bilo je veoma bitno uzeti u obzir šta ispitanici misle o tome što poslodavci informišu zaposlene da je zabranjeno svetiti se uzbunjivaču. Većina ispitanika izjavila je da su formalno informisali svoje zaposlene o Zakonu o zaštiti uzbunjivača; na taj način, zaposleni su obavešteni da se odmazda prema onome ko prijavi štetne radnje smatra krivičnim delom i da je strogo zabranjena. Jedan od ispitanika čak je ponudio detaljniji uvid o tome kako su zaposleni obavešteni o odmazdi prema uzbunjivačima:

Saglasno proceduri, uzbunjivače koji izvrše uzbunjivanje u javnom interesu zakon štiti od niza postupaka koji bi im mogli naškoditi. Postoji više mera koje se mogu preduzeti da bi se sprečio čin odmazde: otpuštanje, udaljenje sa posla, premeštaj, raspoređivanje na niže radno mesto i smanjenje plate”

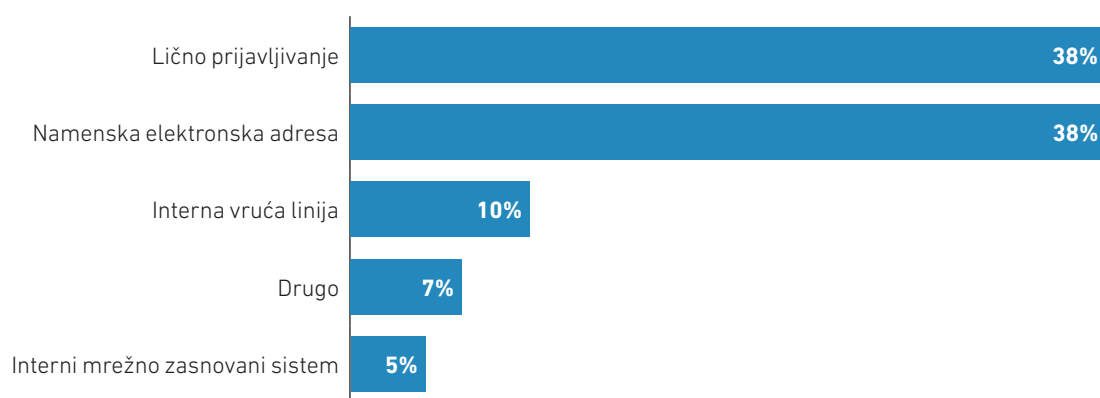
PREDSTAVNIK OPŠTINE ORAHOVAC

Uprkos činjenici da većina ispitanika nije imala slučaj prijavljivanja neke štetne radnje u svojoj instituciji, oni su svejedno izjavili da će postupati u skladu sa propisima o zaštiti uzbunjivača kad budu došli u takvu situaciju.

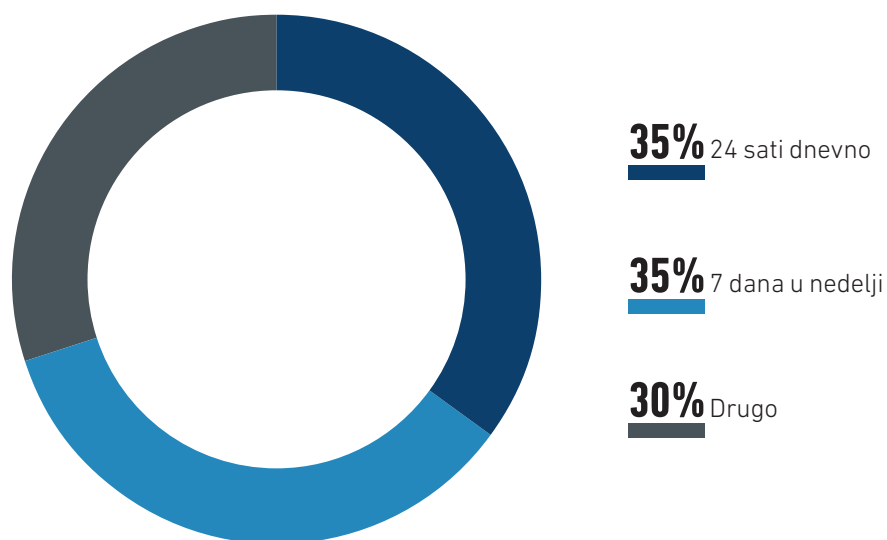
Učesnici su zatim zamoženi da saopšte koje kanale imaju na raspolaganju njihovi zaposleni da prijave informacije o štetnim radnjama u svojim institucijama. Kao što je prikazano na grafikonu, uobičajeno dostupni kanali za zaposlene su namenska elektronska adresa (15) i lično prijavljivanje (15). Ispitanici su daleko manje pominjali internu vruću liniju (4) i interni mrežno zasnovani sistem kao kanale preko kojih zaposleni mogu da prijave štetne radnje. Samo su tri (3) ispitanika rekla da se koriste drugi kanali kao što su kutije za sugestije, koje omogućavaju anonimne pritužbe.

Slika 32. Dostupni kanali preko kojih zaposleni mogu da prijave štetne radnje

U vezi sa prethodnim odeljkom, bilo najbitnije pozabaviti se dostupnošću pomenutih kanala stavljenih na raspolaganje zaposlenima da prijave štetne radnje u svojim institucijama. Zato je od ispitanika zatraženo da navedu koliko sati su ti kanali za uzbunjivanje dostupni zaposlenima. Zahvaljujući tome, studija je utvrdila da 35 procenata institucija drži potpuno otvoren kanal za zaposlene 24 sati dnevno, dok je jednakih 35 procenata ispitanika izjavilo da imaju 7-časovnu dostupnost kanala za uzbunjivanje. Na kraju, preostalih 30 procenata reklo je da njihovi zaposleni mogu da prijave sve štetne radnje u toku radnog vremena i u toku perioda od 5 sati.

Slika 33. Sati dostupnosti kanala za uzbunjivanje za zaposlene

4.2.2 istemski pristup koji institucije koriste za postupanje u procesu uzbunjivanja

Zarad boljeg razumevanja pristupa koji ispitanici primenjuju kad su suočeni sa okolnostima uzbunjivanja, ispitanici su zamoljeni da kažu nešto više o preliminarnoj verifikaciji pristiglih prijava o štetnim radnjama u svrhu procene njihove relevantnosti i vrste pokrenutog problema.

Uglavnom, ispitanici su naveli da zaposleni svoje prijave naslovljavaju na službenike odgovorne za uzbunjivanje koje obično na taj zadatak raspoređuju generalni sekretar Ministarstava unutrašnjih poslova ili Služba za nabavke. Posle početne prijave, uzbunjivanje postaje predmet upravne istrage koja traje do 15 dana od prijema prijave. Ako se na kraju upravne istrage o uzbunjivanju pokaže da sumnjiva radnja ili praksa predstavlja ili može da predstavlja kršenje zakona, o tome će biti obavešteno nadležno telo (u ovom slučaju, Kosovska agencija za borbu protiv korupcije).

Ipak, predstavnik Regulatornog tela za vodosnabdevanje tvrdio je da je on jedini organ odgovoran za postupanje kod uzbunjivanja u instituciji u kojoj radi. On je dalje rekao da je njegov problem to što nema gde da postupa po prijavama uzbunjivača; to ga ometa u rešavanju takvih pitanja.

Zatim su ispitanici zamoljeni da navedu vrstu interakcije koja se odvija između institucije i uzbunjivača, nakon što je neka štetna radnja prijavljena. Najčešći odgovor dobijen od ispitanika bio je da još nisu imali neki slučaj uzbunjivanja u svojim institucijama. Oni su svejedno naveli korake koje će preduzeti ako budu imali takav slučaj. Ispitanici su rekli da se, posle prijavljivanja nekog slučaja, održava stalni kontakt sa uzbunjivačem a on se obaveštava o toku istrage i napretka u datom predmetu, uključujući početnu potvrdu o prihvatanju tog predmeta.

Međutim, u odgovor na ovo pitanje predstavnica Ministarstva za rad i socijalno staranje izjavila je da u Zakonu o zaštiti uzbunjivača postoji izvesna dvosmislenost. Objasnila je da zakonu nedostaju prateći instrumenti za razradu zakonskih odredbi.

Do sada nismo imali nijedan slučaj uzbunjivanja. Ako bismo dobili takav slučaj, postupili bismo u skladu sa zakonom, ali moram da kažem da zakon nije sasvim jasan jer nema prateće instrumente za razradu zakonskih odredaba (administrativno uputstvo).'

PREDSTAVNICA MINISTARSTVA ZA RAD I SOCIJALNO STARANJE

Važan deo ove studije čini utvrđivanje mehanizama za uzbunjivanje koje institucije koriste kad postupaju u slučajevima štetnih radnji. Kod pitanja sistema kojeg institucije koriste, u smislu evidentiranja, istrage i praćenja slučajeva uzbunjivanja, ova studija otkrila je sličan obrazac u odgovorima ispitanika. Ispitanici su obično isticali da nisu imali nijednu situaciju u vezi sa ovom materijom, te prema tome nisu uspostavili sistem za reagovanje na situaciju uzbunjivanja.

S druge strane, čini se da je znatan broj ispitanika već napravio prilično jasan sistem odgovora na neku buduću prijavu o štetnim radnjama koje bi se mogle dogoditi u njihovim institucijama. Ispitanici su rekli da će onaj službenik za predmete uzbunjivanja, koji je odgovoran da pribavi dokaze o uzbunjivanju, da nadgleda datum prihvatanja, ime i prezime uzbunjivača, kontakt podatke uzbunjivača, instituciju koja će da postupa po uzbunjivanju i sažete informacije o sadržini. U vezi sa sistemom uspostavljenim za praćenje slučajeva uzbunjivanja, jedan ispitanik izjavio je sledeće:

Iako za sada nije bilo slučajeva uzbunjivanja, ja, kao odgovorno službeno lice, imam na raspolaganju registar koji sadrži zakonske zahteve iz člana 15. stav 1 ZZU, za evidentiranje dobijenih prijava. Svi drugi podaci vezani za konkretni predmet takođe se evidentiraju kao dodatne beleške o predmetu. Stupanjem na snagu uredbe, predviđeno je formiranje dosijea za svaki predmet dojavljivanja, a zajedno sa uredbom dobićemo i obrasce za jednoobraznu upotrebu od strane odgovornih službenih lica.

PREDSTAVNIK MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Zatim je od ispitanika traženo da navedu broj uzbunjivačkih prijava koje su njihove institucije primile ove godine a onda i da taj broj uporede sa prošlogodišnjim. U ovoj stvari, rezultati ukazuju da skoro niko od ispitanika nije dobio nijednu uzbunjivačku prijavu u toku ove ili prethodne godine. Samo je jedan ispitanik i to predstavnik Ministarstva unutrašnjih poslova rekao da su imali svega jedan slučaj prijave uzbunjivanja u njihovoj instituciji u toku 2020. godine.

Da bi se stekla bolja slika o pristupu koji su ispitanici usvojili da bi suštinski sproveli prijavljivanje štetnih radnji u svojim odnosnim institucijama, postavljena su im pitanja o drugim merama koje su preduzimali u pogledu objavljivanja ishoda i statistike u predmetima uzbunjivanja, na anonimnoj osnovi. Prema izjavama ispitanika, objavljivanje rezultata i statističkih podataka o uzbunjivanju treba da se radi u potpunoj saglasnosti sa relevantnim zakonskim propisima..

4.2.3 Izazovi sa kojima se suočavaju zaposleni kad vrše uzbunjivanje

Zaposleni koji preuzmu na sebe da prijave neku neetičku ili koruptivnu radnju na mestu na kojem rade da bi time ostvarili kolektivnu promenu kao krajnji cilj, mogu da se na tom putu suoče sa brojnim izazovima. Izgleda da se čin uzbunjivanja povezuje sa negativnim stavovima i javnom stigmom (tj. negativnim društvenim reakcijama). Glavni izazovi su u reagovanjima drugih u takvim situacijama. Na primer, reakcije kao što su poricanje, socijalno odbacivanje ili kažnjavanje stvaraju brojne teškoće koje trpi lice ili lica koja prijave štetne radnje.

Zato je ova studija nastojala da shvati te izazove sa kojima su suočeni zaposleni kad odluče da nešto učine povodom štetne radnje u institucijama koje su učestvovala u studiji. U odgovor na pitanje koje je podrazumevalo da se ispitanici izjasne o izazovima sa kojima se suočavaju zaposleni, dobijeni su različiti odgovori. Tako su ispitanici izjavili da pitanja kao što su strah od osвете, sumnjičavost u smislu poverljivosti informacija i anonimnosti identiteta, strepnja zbog mogućeg gubitka posla i nepoverenje u pravilnu primenu Zakona o zaštiti uzbunjivača objašnjavaju nespremnost zaposlenih da prijave štetne radnje u svojim institucijama.

Zvaničnik iz Opštine Orahovac izneo je spisak reakcija i dilema koje doživljava zaposleni kad razmišlja o tome da li da otkrije relevantnu informaciju koja zaslužuju uzbunjivanje:

- Kome to da prijavim?
- Kako će informacija koju ja otkrijem biti dalje prijavljena?
- Vredi li da se upustim u prijavljivanje ove informacije?
- Kakvu vrstu zaštite mogu da očekujem?

4.2.4 Pretpostavljena upoznatost sa mehanizmom uzbunjivanja i uloge u tom procesu

Ispitanici su zatim zamoljeni da procene koliko su dobro njihovi zaposleni upoznati sa mehanizmom uzbunjivanja. Od 22 ispitanika, njih 19 je reklo da su zaposleni u njihovoj instituciji donekle čuli za mehanizam uzbunjivanja, dok su samo 3 ispitanika rekla da su njihovi zaposleni vrlo dobro upoznati sa mehanizmom uzbunjivanja. Kod jednog drugog pitanja, samo je jedan ispitanik (predstavnik Regulatornog tela za vodosnabdevanje) rekao da zaposleni uopšte ništa ne znaju o mehanizmu uzbunjivanja.

Vežano za prethodni odeljak, smatrali smo vrlo bitnim da proučimo radnje koje preduzimaju institucije za podizanje svesti svojih zaposlenih o mehanizmu uzbunjivanja. Tako smo ispitanike pitali o specifičnim merama u smislu obuka, namenske rubrike na internetu, redovnih informatora i biltena za osoblje, zasebnog dela u godišnjem izveštaju, prezentacija za osoblje, godišnje evaluacije rada, ili na radnim sastancima osoblja, koji su bili korišćeni za jačanje svesti o mehanizmu uzbunjivanja. Na postavljeno pitanje, ispitanici su odgovorili da je posle stupanja na snagu Zakona br. 06 / I -085 o zaštiti uzbunjivača, usvojeno više mera sa ciljem da se postigne gore navedeni cilj, kao što su:..

- Informativni sastanci osoblja
- Obuke za osoblje
- Objavljivanje Vodiča za zaštitu uzbunjivača na zvaničnim veb stranicama institucija
- Informisanje zaposlenih o Zakonu o zaštiti uzbunjivača putem elektronske pošte

Osim toga, ispitanici koji su dali podatke za ovu studiju zamoljeni su da saopšte informacije o svojoj konkretnoj uloui i zadacima unutar institucije u odnosu na predmet uzbunjivanja. Tako su nam njihovi odgovori omogućili da prilično jasno shvatimo kako su ispitanici uključeni i koje su njihove uloge i odgovornosti po pokretanju nekog slučaja uzbunjivanja. Ispitanici su nagovestili da je odgovorno službeno lice za uzbunjivanje zaduženo da primi početnu prijavu o štetnoj radnji napismeno, elektronskom poštom odnosno lično. Kad se informacija predoči usmeno, odgovorno službeno lice je dužno da zapiše tu informaciju, a belešku zatim potpisuju i uzbunjivač i odgovorno službeno lice. Odgovorno službeno lice evidentira primljeni predmet uzbunjivanja i sastavlja godišnji izveštaj za Katastarsku agenciju Kosova (KAK).

Ispitanici su dalje izjavili da je neprestano čuvanje informacija povezanih sa uzbunjivanjem još jedna velika odgovornost koju nose. Čuvanje je omogućeno time što se informacije ne šire niti prenose trećim licima unutar ili izvan institucije i što se ne koriste u druge svrhe osim uz pisanu saglasnost uzbunjivača ili u smislu sredstva za ispunjenje neke zakonske obaveze.

Na kraju, daljim uvidom objašnjeno je da u fazi upravne istrage odgovorno službeno lice ispituje i ocenjuje navode koje je izneo uzbunjivač. Odgovorno službeno lice zatim može da zatraži dodatne informacije i relevantne dokumente, naloži inspekciju ili pribavi izjavu od pojedinaca koji su bili umešani u predmetnu stvar, kao i da se konsultuje sa stručnjacima na terenu.

Što se tiče pripreme i obučavanja ispitanika, upitani su da se izjasne da li su učestvovali na nekoj obuci sa tematikom koja bi podstakla njihovo razumevanje uzbunjivanja pre nego što su bili imenovani na dužnost odgovornog službenog lica za uzbunjivanje. Odgovori na ovo pitanje ukazuju da skoro niko od ispitanika nije prethodno prošao nikakvu obuku pre nego što je bio imenovan na datu poziciju; čime su bili ostavljeni potpuno nepripremljenima za izvršenje svoje nove uloge.

Do sada, nadležne institucije nisu mi ponudile nikakvu vrstu obuke. S obzirom na to da je praksa uzbunjivanja nešto novo i da ne znamo tačno kako se odvija u praksi, odsustvo obuke ima ogroman negativni uticaj na naš rad u svojstvu službenika za uzbunjivanje”.

PREDSTAVNIK MINISTARSTVA PRIVREDE I ŽIVOTNE SREDINE

Samo je jedan zvaničnik iz Opštine Orahovac rekao da je bio na dve radionice koje su organizovali Kosovska agencija za borbu protiv korupcije i Kosovski institut za javnu upravu (KIJU). Pojasnio je da je u fokusu tih radionica bio Zakon o zaštiti uzbunjivača, u cilju podsticanja razumevanje učesnika o pravnom okviru za ulogu i zaštitu uzbunjivača i važnosti internih mehanizama.

Vežano za taj isti odeljak, ispitanicima je postavljeno pitanje da li im je bila obezbeđena neka obuka posle njihovog imenovanja za službenike za predmete uzbunjivanja. Tako je utvrđeno da je polovina ispitanika prošla obuku nakon što su bili imenovani za

službenike za predmete uzbunjivanja, dok su preostali ispitanici izrazili svoje nezadovoljstvo zbog toga što nisu bili deo bilo kakve vrste obuke. Ipak, nisu propustili da istaknu da su im obuke veoma potrebne da bi mogli da obavljaju svoju sadašnju dužnost.

Ispitanici koji su pohađali obuku saopštili su još neke informacije o tome ko je izvodio obuku i sadržini obuke. Prema dobijenim odgovorima, obuke i radionice uglavnom su organizovali Kosovski institut za javnu upravu (KIJU), Kosovski demokratski institut (KDI) i Kosovska Agencija za borbu protiv korupcije (KABK). Teme koje su bile u fokusu tih obuka su poboljšano razumevanje učesnika i informisanje o uzbunjivanju, metode uzbunjivanja i proces postupanja po uzbunjivačkoj prijavi. Osim toga, obuke su istakle važnost podizanja svesti o Zakonu o zaštiti uzbunjivača, kako bi učesnici obratili više pažnje na pravni okvir za predmetnu materiju.

4.2.5 Saradnja institucija sa Kosovskom agencijom za borbu protiv korupcije (KABK)

Imajući u vidu relevantnu ulogu Kosovske agencije za borbu protiv korupcije (KABK) kao nadležnog nacionalnog tela za sprovođenje i izvršenje mehanizma za uzbunjivanje u kosovskim institucijama, ocenjeno je bitnim da se prepozna saradnja između tih institucija i Agencije. Tako je od ispitanika zatraženo da opišu svoju saradnju i ocene KABK u smislu brzine odziva, pravovremenih i kvalitetnih informacija onda kad su potrebne. Sve u svemu, ispitanici su rekli da je saradnja sa KABK stabilna, profesionalna i zadovoljavajuća za obe strane. Međutim, ispitanici su tvrdili da Agenciji još uvek nije sasvim jasan Zakon o zaštiti uzbunjivača niti njihova uloga u vezi sa tim zakonom.

Naša saradnja sa Kosovskom agencijom za borbu protiv korupcije je uravnotežena i profesionalna. Međutim, mislim da u KABK imaju brojne dileme u vezi sa ovim zakonom. Nije im baš sasvim jasna uloga koju treba da zadovolje kad je reč o olakšavanju primene Zakona o zaštiti uzbunjivača.

PREDSTAVNIK CENTRALNE BANKE KOSOVA

Ne samo to, veći broj ispitanika rekao je da nisu imali nikakav kontakt sa Kosovskom agencijom za borbu protiv korupcije, odnosno da je ta saradnja bila vrlo kratka i sastojala se samo od dostavljanja Priručnika za Zakon o zaštiti uzbunjivača, kojeg je pripremila KABK.

4.2.6 Glavni izazovi i potrebe službenika za uzbunjivanja dok postupaju u predmetima uzbunjivanja u svojoj instituciji

Službenici za uzbunjivanje susreću se sa brojnim teškoćama i izazovima u vršenju svoje uloge, s obzirom na važnost i osetljivost njihovih zadataka. Da bismo stekli bolje razumevanje tih nevolja, zatražili smo od ispitanika da navedu najveće izazove sa kojima se suočavaju službenici za uzbunjivanje u vršenju svoje uloge. U odgovor na ovo pitanje, ispitanici su naveli brojne teškoće koje redovno ometaju njihove sposobnosti da uspešno obavljaju svoju ulogu, i to:

- Uputstva i uredbe koji omogućavaju praktičan rad i primenu ovog zakona
- Nepoverenje u nadležne institucije koje bi se bavile postupkom i istragom štetnih radnji
- Neadekvatna infrastruktura i odsustvo dodatnih smernica za rad koje bi pružile više procesnih detalja nego što sadrži zakon
- Odsustvo obuke
- Postizanje potpune anonimnosti
- Uspostavljena hijerarhija koja im ne daje punu nadležnost za postupanje u predmetima uzbunjivanja

Pored toga, kad je reč o relevantnoj materiji, ispitanik iz Ministarstva za rad i socijalno staranje izjavio je sledeće:

Pre svega, ja radim u kancelariji zajedno sa još 7 službenika, što znači da je nemoguće da mi bilo ko dođe i prijavi neki problem jer nema ni najosnovnijih pretpostavki za očuvanje poverljivosti. Zatim, nedostaju nam drugi instrumenti za sprovođenje zakona kao što su administrativna uputstva i uredbe. I ne samo to, među zaposlenima vlada vrlo nizak stepen svesti o uzbunjivanju i njihovim pravima i odgovornostima u tom postupku.

ISPITANIK IZ MINISTARSTVA ZA RAD I SOCIJALNO STARANJE

Na kraju, kad je reč o glavnim ciljevima ove studije, bilo nam je važno da prepoznamo glavne potrebe institucija učesnica u smislu uzbunjivanja. Na pitanje o glavnim potrebama institucija, dobijeni odgovori bili su prilično ujednačeni. Ispitanici su uglavnom navodili da im je hitno potrebna obuka za osoblje zaduženo za slučajeve uzbunjivanja, formiranje adekvatnih prostorija za pravnički rad kojima bi se obezbedila zaštita uzbunjivača, kao i bolja infrastruktura koja bi im omogućila da propisno rade posle stupanja na snagu Uredbe o uzbunjivanju.

5. ZAKLJUČCI

Ova studija, urađena za Kosovski demokratski institut (KDI), iznosi činjenično stanje u vezi sa odredbama „Zakona o zaštiti uzbunjivača“ u delu zaštite uzbunjivača u javnim i privatnim institucijama na Kosovu. Rezultati studije predstavljaju temeljno razumevanje mehanizama uzbunjivanja, procedure, kao i pravnu zaštitu i zagarantovana prava uzbunjivača na Kosovu kroz kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih podataka, koji su prikupljeni uz pomoć predstavnika javne uprave, privatnog sektora (preduzeća) i službenika za uzbunjivanje.

Ukupno uzev, prepoznato je da u upoznatosti sa mehanizmima uzbunjivanja među ispitanicima iz dve odvojene kategorije javnih institucija i iz privatnog sektora ima umerenih razlika, s tim da je poznavanje materije kod ispitanika iz kategorije centralne vlasti daleko veće nego kod ispitanika iz lokalnih vlasti i preduzeća. Osim toga, ova studija omogućila je da se uvidi da je poznavanje Zakona o zaštiti uzbunjivača među ispitanicima vrlo dobro. S druge strane, opšte znanje o nadležnim nacionalnim telima za prihvatanje i postupanje u predmetima uzbunjivanja na Kosovu doseže najviši nivo među ispitanicima sa centralnog nivoa vlasti.

Zatim, čini se da ispitanici iz sve tri grupe imaju saznanja vezana za uzbunjivanje koja su dobijena više usmenim putem umesto iz pisanih izvora. Ovaj nalaz dodatno potkrepljuju kanali koji se najčešće koriste za informisanje zaposlenih, a koji obuhvataju saopštavanje službeniku odgovornom za uzbunjivanje i radne sastanke osoblja. Dalje, jedan zabrinjavajući nalaz ove studije glasi da **većina ispitanika nije imala nikakvu obuku o uzbunjivanju na svom sadašnjem radnom mestu**.

Utvrđeno je da je za zaposlene najsigurniji način da otkriju informacije o štetnim radnjama ako se povere menadžeru tj. rukovodiocu a ne odgovornom službenom licu za uzbunjivanje u svojoj instituciji. Ovaj konkretan nalaz može biti direktna posledica toga što više od polovine institucija učesnica u ovoj studiji i nema odgovorna službena lica za uzbunjivanje. Od ispitanika koji su bili povezani ili su jednostavno zaobišli neku situaciju sa štetnom radnjom u svojoj instituciji, više od polovine odlučilo je da to prijavi. U tome su ispitanici sa centralnog nivoa iskazali najviši nivo uzbunjivanja kad su svedočili o nekoj pretnji ili šteti nanetoj javnom interesu na svom tekućem mestu rada.

Iz studije je proistekao jedan zanimljiv nalaz, a to je da će ispitanici verovatnije otkriti informacije za uzbunjivanje usmeno nego drugim načinima komunikacije kao što su pisanim putem, elektronskom ili običnom poštom. Takav zaključak može izgledati prilično čudno, kad se zna da uzbunjivanje pisanim putem može doneti uzbunjivaču veće privilegije u smislu anonimnosti. Pored navedenog, očigledan nalaz koji proizilazi iz studije jeste nespremnost zaposlenih da prijave štetne radnje zato što ne veruju da bi to nešto promenilo. To može biti ishod šire pozadine sa duboko usađenom korupcijom koja je učinila da se pojedinci osećaju bespomoćnima.

23 detaljna razgovora sa odgovornim službenim licima za uzbunjivanje, koji su obavljani u ovoj studiji, učinili su da steknemo drugačiju perspektivu o aspektima uzbunjivanja unutar institucija. Ispitanici koji su dali kvalitativne podatke za studiju prijavili su visok stepen upoznatosti zaposlenih sa mehanizmima uzbunjivanja. Uprkos činjenici da većina ispitanika nikad nije imala slučaj uzbunjivanja, odgovori službenika za uzbunjivanje ukazuju na visoku usaglašenost za Zakonom o zaštiti uzbunjivača, pri čemu anonimnost uzbunjivača i poverljivost informacija čine najvažnije prioritete u njihovim institucijama.

Štaviše, izgleda da su službenici za uzbunjivanje napravili konkretan plan delovanja kad budu dobili predmet uzbunjivanja. Posle početne prijave, uzbunjivanje postaje predmet upravne istrage koja traje do 15 dana od prijema prijave. Ako se na kraju upravne istrage o uzbunjivanju pokaže da sumnjiva radnja ili praksa predstavlja ili može da predstavlja kršenje zakona, o tome će biti obavешteno nadležno telo (u ovom slučaju, Kosovska agencija za borbu protiv korupcije).

|||||

Kod percipiranih izazova pred zaposlenima u odgovornim službenim licima onako kako su ih predstavila odgovorna službena lica, uočen je sličan obrazac u te dve grupe. Tako su se strah od odmazde, sumnjičavost u smislu poverljivosti informacija i anonimnosti identiteta, strepnja zbog mogućeg gubitka posla i nepoverenje u pravilnu primenu Zakona o zaštiti uzbunjivača našli među sličnim izazovima koje su iskusile te dve grupe.

Na kraju, studija je utvrdila visoki stepen zadovoljstva saradnjom između odgovornih službenih lica i Kosovske agencije za borbu protiv korupcije kao nadležnog nacionalnog tela. Ipak, rečeno je da je KABK još uvek nesigurna u pogledu Zakona o zaštiti uzbunjivača i svoje uloge u tome, naročito kad se ima u vidu da je taj zakon novina i da je skoro svima nepoznat.

|||||

PREPORUKE

- Ministarstvo pravde treba da ubrza proces izrade i usvajanja podzakonskih propisa koji omogućavaju punu primenu zakona.
- Kosovska agencija za borbu protiv korupcije i druga nadležna nacionalna tela treba da zatraže od svih javnih institucija i privatnih pravnih lica koji ispunjavaju zakonske uslove za imenovanje odgovornog službenog lica za uzbunjivanje, da dovrše postupak i protokole koji uređuju uzbunjivanje i da obaveste zaposlene kako da prijave štetne radnje u svom radnom okruženju.
- Kosovska agencija za borbu protiv korupcije i druge institucije zadužene za obuke treba da osmisle i isporuče prilagođene obuke za imenovane službenike za uzbunjivanje i time unaprede njihove kapacitete za postupanje u predmetima uzbunjivanja u javnim institucijama i privatnom sektoru.
- Kosovska agencija za borbu protiv korupcije treba da radi na podizanju svesti zaposlenih o sopstvenim pravima i zaštiti koju im garantuje zakon u slučaju da prijave bilo kakvu štetnu radnju.

ANEKS 1

ANKETNI UPITNIK

ANKETA O ZAKONU O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

Uvod

Hvala vam što ste prihvatili da učestvujete u ovoj važnoj anketi - koja je deo projekta „Osnaživanje uzbunjivača u borbi protiv korupcije i sprečavanju iste u javnim institucijama“. Ovaj projekat usklađen je sa Programom Matra 2020 - što je program koji finansira Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Holandije.

Matra pruža podršku zemljama jugoistočne i istočne Evrope u njihovoj tranziciji u pluralističko i demokratsko društvo, u kojem postoji vladavina prava. Model partnerstva Matra uspešno se primenjuje već više od 20 godina. Opšti cilj programa Matra je doprinos razvoju pluralističke demokratije zasnovane na vladavini prava, u kojoj postoji prostor za dijalog između vlade i građanskog društva; izgradnja kapaciteta i jačanje institucija građanskog društva i vlade; i jačanje bilateralnih odnosa.

Cilj Projekta je da unapredi dobro upravljanje i spreči korupciju u javnim institucijama kroz jačanje institucionalnih kapaciteta, naročito nezavisnih institucija kao što je Agencija za borbu protiv korupcije, da doprinese boljem sprovođenju nedavno usvojenog Zakona o zaštiti uzbunjivača od strane javnih institucija.

Anketa će svim relevantnim akterima u javnom i privatnom sektoru dati izvanrednu mogućnost da anonimno podele ono što ih brine vezano za mehanizam uzbunjivanja na Kosovu i situaciji u kojoj se sada nalazi. Anketu će odgovorno sprovesti KDI, jedna od podružnica Transparensi internešenel.

KDI podržava razvoj demokratije kroz angažovanje građana u proces kreiranja politike, uz jačanje građanskog društva i povećanje i uticanje na transparentnost i odgovornost za rad u javnim institucijama. KDI ima veliko iskustvo u raznovrsnim oblastima uključujući borbu protiv korupcije, dobro upravljanje, rodnu uravnoteženost u političkim procesima i organizovanje slobodnih i poštenih izbora.

KDI prepoznaje napore Kosovske agencije za borbu protiv korupcije u borbi protiv korupcije i njenom sprečavanju. Cilj ove ankete je da pruži doprinos tim naporima obezbeđujući bolje razumevanje sadašnje situacije u smislu sprovođenja odredbi Zakona o zaštiti uzbunjivača u javnim i privatnim institucijama i podizanje svesti o uzrocima i posledicama korupcije i promovišući najviše standarde u oblasti zaštite uzbunjivača.

Ljubazno vas molimo da date svoje odgovore u skladu sa kategorijama i kriterijumima koji važe na Kosovu.

Nekoliko glavnih definicija

- 1 **Uzbunjivač** - je svako lice koje prijavi ili otkrije informacije o pretnji ili šteti nanetoj javnom interesu u kontekstu sopstvenog radnog odnosa u javnom ili privatnom sektoru;
- 2 **Prijavlivanje ili otkrivanje vezano za javni interes** - označava prijavu ili otkrivanje informacije o činjenju ili nečinjenju koje predstavlja pretnju ili štetu po javni interes, podnetu nadležnom organu;
- 3 **Lice u kontekstu radnog odnosa** - označava fizičko lice koje jeste ili je bilo:
 - u radnom odnosu sa javnom institucijom ili privatnim subjektom,
 - nevezano za vrstu tog odnosa, njegovim trajanjem ili plaćanjem;
 - spoljni ili povremeni saradnik, volonter, na stručnoj praksi ili na obuci;
 - kandidat za prijem u radni odnos, volontiranje, stručnu praksu ili obuku;
 - angažovano po ugovoru za radove, usluge ili druge vrste saradnje ili korišćenja usluga javne institucije ili privatnog subjekta, uključujući izvođače i podizvođače;
- 4 **Odgovorno službeno lice** - svako neposredno ili posredno činjenje ili nečinjenje koje šteti legitimnim interesima uzbunjivača ili lica povezanog sa uzbunjivačem;
- 5 **Štetna radnja** - çdo veprim apo mosveprim i drejtpërdrejtë ose i tërthortë që cenon interesin e ligjshëm të sinjalizuesit apo personit të lidhur me sinjalizuesin;
- 6 **Vrste uzbunjivanja**
 - a. **Interno uzbunjivanje** označava prijavljivanje poslodavcu (bilo odgovornom službenom licu ili poslodavčevom menadžeru)
 - b. **Eksterno uzbunjivanje** označava prijavljivanje nadležnom nacionalnom telu (Kosovskoj agenciji za borbu protiv korupcije za javni sektor, odnosno Inspekciji rada za privatni sektor)
 - c. **Uzbunjivanje javnosti** označava otkrivanje informacije medijima, građanskom društvu, na javnom skupu ili na bilo koji drugi način kojim se informacije obnavljaju.

Opšte informacije

M1. Datum ankete _____

M2. Trajanje ankete _____ minuta

M3. Gradsko / seosko prebivalište

1. Gradsko područje
2. Seosko područje

M4. Šifra anketara _____

M5. Intervju završen dana...

1. Prva poseta?
2. Druga poseta?
3. Treća poseta?

Uzbunjivanje

1 Da li znate za bilo kakav mehanizam za prijavljivanje pretnji i štete po javni interes na mestu na kojem radite?

- Da
- Ne **[Predite na P4]**

2 Možete li da nabrojite te mehanizme?

3 Koliko imate poverenja u te mehanizme?

- Potpuno
- Znatno
- Malo
- Nema
- Ne zna / Odbija odgovor

4 Da li ste nekad čuli za **uzbunjivanje** skao mehanizam za prijavljivanje pretnji ili štete po javni interes na mestu na kojem radite?

- Da
- Ne **[Pređite na P9]**

5 Ako jeste, gde ste čuli za uzbunjivanje?

- TV
- Radio
- Novine
- Portali vesti
- Društveni mediji (Fejsbuk, Instagram, Tviter, itd.)
- Poslodavac
- Kolege
- Porodica
- Prijatelji
- Drugo _____ (navedite šta)

6 Da li ste čuli za Zakon o zaštiti uzbunjivača?

- Da
- Ne **[Pređite na P9]**

7 Koliko dobro poznajete Zakon o zaštiti uzbunjivača?

- Veoma
- Prilično
- Ne mnogo
- Nimalo **[Pređite na P9]**

8 Koliko ste upoznati sa pravima koja zakon garantuje potencijalnim uzbunjivačima i zaštitom koju ima daje?

- eoma
- Prilično
- Ne mnogo
- Nimalo

|||||

9 Da li znate da Kosovo ima nadležna nacionalna tela za prihvatanje i postupanje u predmetima uzbunjivanja u javnom i privatnom sektoru??

- Da
- Ne

10 Koliko biste rekli da su vaše kolege upoznate sa mehanizmom uzbunjivanja?

- Veoma
- Prilično
- Ne mnogo
- Nimalo
- Ne znam / Odbija odgovor

11 Da li su vam na vašem tekućem mestu rada ikada bile date korisne informacije o uzbunjivanju?

- Da
- Ne **[Pređite na P14]**
- Ne znam / Odbija odgovor

12 Da li ste, prilikom zapošljavanja ili u toku poslednje godine vašeg rada, od poslodavca dobili pisane instrukcije o proceduri za uzbunjivanje?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

13 Da li se na vašem sadašnjem mestu rada korisne informacije redovno objavljuju i ažuriraju i na odgovarajući način distribuiraju u prostorijama i na veb stranici poslodavca, kad god je to tehnički moguće?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

|||||

14 Koliko često zaposleni u vašoj kompaniji / instituciji pohađaju obuke o korišćenju mehanizma uzbunjivanja?

- Postoji redovna obavezna obuka
- Samo jednom, u sklopu obavezne obuke na poslu
- Ne postoji obavezna obuka
- Ne znam / Odbija odgovor

15 Osim obuke, kako vaša kompanija / institucija obaveštava zaposlene o mehanizmu uzbunjivanja? **[Izaberite sve relevantne odgovore]**

- Namenski odeljak na intranetu
- Redovni informator / bilten za osoblje
- Namenske pisane smernice o uzbunjivanju
- Namenski odeljak u godišnjem izveštaju
- Presentacija za osoblje
- Godišnja evaluacija rada
- Radni sastanci osoblja
- Nijedno
- Drugo _____ (navedite šta)

16 Da li postoji linija za pomoć ili poverljivi savetnik koji savetuje zaposlene u vezi sa prijavljivanjem štetnih radnji na mestu gde radite?

	Da	Ne	Ne znam / Odbija odgovor
Linija za pomoć	1	2	88
Poverljivi savetnik	1	2	88

17 Da li postoji odgovorno lice imenovano da postupa u predmetima uzbunjivanja?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

|||||

18 Da li ste vi lično prisustvovali nekoj pretnji ili šteti nanetoj javnom interesu na vašem tekućem mestu rada?

- Da
 Ne **[Pređite na P23]**
 Odbija odgovor **[Pređite na P23]**

19 Da li ste to prijavili?

- Da
 Ne **[[Pređite na P22]**

20 Kome ste to prijavili

- Licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja
 Neposrednom menadžeru ili rukovodiocu
 Nadležnom nacionalnom telu (Agencija za borbu protiv korupcije, Inspekcija rada)
 Organizacijama građanskog društva (OGD)
 Medijima
 Drugo _____ (navedite šta)
 Odbija odgovor

21 Kako ste to prijavili?

- Pisanim putem
 Usmeno
 Elektronskom ili običnom poštom
 Medijima
 Drugo _____ (navedite šta)
 Odbija odgovor

22 Možete li nam reći zašto niste to prijavili?

- Strah od odmazde
 Strah od gubitka posla
 Nisam znao kome da prijavim
 To ne bi ništa promenilo
 Drugo _____ (navedite šta)
 Odbija odgovor

|||||

23 Da li biste imali poverenja da takve pretnje ili štetu nanetu javnom interesu prijavite licu zaduženom za slučajeve uzbunjivanja?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

24 Koja od sledeće dve izjave je bliža vašem mišljenju?

- Izjava 1:** "Kolege na mestu gde radim mogu da postupaju nepristrasno, bez straha od odmazde."
- Izjava 2:** "Kolege na mestu gde radim postupaju pristrasno zbog straha od odmazde."

25 Ako vaš poslodavac nije imenovao lice zaduženo za slučajeve uzbunjivanja, da li biste imali poverenja da pretnje i štetu nanetu javnom interesu prijavite svom neposrednom menadžeru ili rukovodiocu?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

26 Ako vaš poslodavac još nije imenovao lice zaduženo za slučajeve uzbunjivanja, a vi niste sigurni da li vaš neposrednom menadžer ili rukovodilac jeste ili nije umešan u sumnjive radnje koje su za uzbunjivanje, da li biste se osećali sigurnim da pretnje i štetu nanetu javnom interesu prijavite nadležnom nacionalnom telu?

- Da
- Ne
- Ne znam / Odbija odgovor

27 U koga biste imali više poverenja da prijavite slučaj koji je za uzbunjivanje?

- Imenovanom odgovornom licu na mestu gde radite
- Neposrednom menadžeru ili rukovodiocu
- Nadležnom nacionalnom telu
- Medijima
- Organizacijama građanskog društva (OGD)
- Na javnom skupu

|||||

28 Za koju od sledeće dve izjave smatrate da najbolje oslikava situaciju na Kosovu u smislu kvaliteta zakona koji uređuje uzbunjivanje? (zaokružite broj te rečenice):

1. Kvalitet zakona koji uređuju uzbunjivanje odražava jasnu opredeljenost političkog rukovodstva da garantuje prava i zaštitu uzbunjivačima na Kosovu.
2. Kvalitet zakona koji uređuju uzbunjivanje odražava nameru političkog rukovodstva da ograniči prava i zaštitu uzbunjivačima na Kosovu.

Hvala što ste učestvovali u ovoj anketi!

|||||

Demografska pitanja

1 Koji je vaš pol?

1. Muški
2. Ženski

2 Koja je vaša starosna grupa?

1. 18-24
2. 25-35
3. 35-44
4. 45-54
5. 55-64
6. 65 i više godina

3 Koje ste nacionalnosti / kojoj etničkoj grupi pripadate?

1. Albanske
2. Srpske
3. Romske
4. Aškalijske
5. Egipćanske
6. Bošnjačke
7. Goranske
8. Turske
9. Druge, navedite koji: _____

4 Sada radite u:

1. Javnom sektoru
2. Privatnom sektoru

5 Ako ste u „privatnom sektoru“, u kojem od sledećih sektora:

1. Trgovina
2. Proizvodnja
3. Usluge
4. Građevina
5. Poljoprivreda
6. Drugi, navedite koji: _____

6 Koji je vaš sadašnji radnopravni status?

1. Na određeno vreme
2. Doživotno imenovanje
3. Samozaposlen
4. Po ugovoru

7 Gde je vaše mesto rada (samo za službenike javne uprave)?

1. Centralni nivo
2. Regionalni nivo
3. Lokalni nivo
4. Drugo, navedite: _____

8 Koliko radnog iskustva imate?

1. 0-4 godina
2. 5-9 godina
3. 10-19 godina
4. 20-29 godina
5. 30-39 godina
6. 40 i više godina

9 Koliko dugo radite u sadašnjoj instituciji / kompaniji?

1. 0-4 godina
2. 5-9 godina
3. 10-19 godina
4. 20-29 godina
5. 30-39 godina
6. 40 i više godina

10 Koji je vaš stepen obrazovanja?

1. Nekoliko godina osnovne škole
2. Osnovna škola
3. Nekoliko godina srednje škole
4. Srednja škola
5. Fakultet
6. Završen master ili doktorat
7. Bez odgovora / Odbija odgovor

11 Možete li nam reći otprilike koliki je vaš mesečni prihod?

1. Manje od 400 evra
2. Između 400 i 600 evra
3. Između 600 i 800 evra
4. Između 800 i 1000 evra
5. Preko 1000 evra
6. Bez odgovora / Odbija odgovor

